

Խմբագրական

ՄՏՈՐՈՒՄՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻ 2800-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹՈՎ

Այս տարի, հանդիսաւոր կերպով կը նշուի Երեւան-Էրեբունիի հիմնադրութեան 2800-ամեակը, որ հպարտութեան եւ խանդավառութեան ջերմ զգացումներով կը լեցնէ համայն հայութեան սիրտերը ի Հայաստան եւ ի սփիւռս աշխարհի, քանզի Երեւանը այսօր կը նկատուի ըլլալ համայն հայութեան մայրաքաղաքը: Սա առիթ է նաեւ արժեւորելու եւ իմաստաւորելու այս կարեւոր յոբելեանը, հարց տալով եւ մտորելով, թէ ո՞րկէ եկած ենք եւ ո՞ր կ'երթանք, որպէս երկիր, ազգ ու մայրաքաղաք...: Ո՞ր է մեր տեսիլքն ու տեսլականը:

Յոբելեանական թուականը գեղեցկօրէն եւ իմաստալից կերպով զուգարդիպեցաւ՝ սիրոյ եւ համերաշխութեան թաւշեայ յեղափոխութեան, ինչ որ նոր յոյս ու լոյս, նոր հաւատք ու ապագայի տեսիլք կը ներշնչէ բոլորիս, քանզի սերն ու համերաշխութիւնն են ամենէն կարեւոր երաշխիքը ազգի ու հայրենիքի անխափան երթին:

Բայց ի՞նչ կը նշանակէ յեղափոխութիւն եզր-հասկացութիւնը:

Յեղափոխութիւնը, ըստ իս, սոսկ քաղաքական-հասարակական ազատութեան եւ արդարութեան ձգտող իրադարձութիւն չէ, այլ նաեւ վերահաստատումն է այն խորին հաւատարմութեան եւ յանձնառութեան զորս ժողովուրդ մը կը տաժէ դէպի իր ինքնութիւնն ու արժէքները, դէպի իր ազգային արմատները, դէպի այն բոլոր հոգեմտաւոր, մշակութային-քաղաքակրթական արժէքները, որոնք հիմքն են եղած իր գոյութեան եւ գոյերթին ժամանակի մէջ:

Եւ գուցէ սա չէ՞ր պատճառներէն հիմնականը, որ նորանկախ Հայաստանի Հանրապետութեան 27-ամեայ կեանքին մէջ, առաջին անգամ ըլլալով հայրենի ժողովուրդը, զանգուածաբար՝ իր երիտասարդութեամբ մասնաւորաբար, ինքն իրեն վճռակամօրէն արդէն հարց տուաւ թէ ո՞ր կ'երթայ մեր երկիրը՝ վաշխառուական բարքով ապրող, դուրսէն պարտադրուած եւ իր հոգիին ամբողջովին խորթ արժեհամակարգով, գողական մտածելակերպով ու գործելակերպով, բռնակալական, քրեա-օլիգարխիկ իշխանական մեքենայով, որ տեւաբար ընտրակեղծիքներով ինքզինք վերարտադրելով կը թալանէր երկիրն ու անոր ընդերքը, ժողովուրդն ու անոր արժէքները, ազգն ու հայրենիքը, մղելով որ հայրենալքումն ու արտագաղթը շարունակուէին ահագնացող չափերով...:

Եւ առաւ իր վճռորոշ քայլը, միահամուռ ուժերով, առանց որեւէ բռնութեան, մերժելով այդ իշխանութեան բուրգի գագաթը զբաղեցնող Սերժը եւ անոր մարմնաւորած կեանքն ու կենսակերպը, վարքագիծն ու արժեհամակարգը:

Յեղափոխութիւնը գերազանցօրէն ոգեղէն հզօր զարթօնք է, ուր տարիներով անթեղուած ցաւի, անարդարութեան, անազատութեան, հիասթափութեան զայրոյթը պոռթկաց սրբազան ըմբօստութեամբ մը եւ հաստատեց նոր իրավիճակ մը, որ յուսադրող է եւ ունի ապագայի հեռանկար ու տեսլական:

Յեղափոխութիւնը, սակայն, անհրաժեշտօրէն պիտի փոխադրել նաեւ հոգեւոր-բարոյական-մշակութային դաշտ, հայուն ճշմարիտ ինքնութեան խոր ճանաչողութեամբ, հայուն արժեհամակարգի նոր վերադարձով ու տարածումով, կեղծ արժեքները մերժելով, հեռուստացոյցի կայաններէն սփռուող անորակ, գռեհիկ եւ գռեհկացնող, հայ մարդը այլասերող, հայ հոգին ապականող ժապաւեններէն մինչեւ մեր լեզուն աղճատող, աղաւաղող օտարաբան եւ հայիոյախառն բառերը, եզրերը..., նոր իմաստ տալով նաեւ սիրոյ, համերաշխութեան , արդարութեան եւ ազատութեան հասկացութիւններուն..., քանզի առանց նման յեղափոխութեան, մենք կը յայտնուինք նոյն հոգեւոր-բարոյական ճահիճին մէջ...

Յեղափոխութիւնը, հետեւաբար, դեռ ընթացքի մէջ է: Ան պիտի լիարժեք իրագործուի, երբ մեր երկիրը, մենք եւ Երեւանը՝ համայն հայութեան մայրաքաղաքը, շնչեն ու ապրին ազգային, հոգեմտաւոր արժեքներով... Երբ Երեւանը յատկապէս չըլլայ միայն գեղեցիկ պողոտաներու, տուներու, վաճառատուներու, կանաչ գօտիներու, զբօսանքի եւ զուարճանքի վայրերու մայրաքաղաք, այլ ա՛յն մայրաքաղաքը, ուր գեղեցկօրէն հնչէ մեր Մեծասքանչ լեզուն իր համակ պերճափայլ շքեղութեամբ, մայրաքաղաք՝ որ ապրի մշակութային հարուստ կեանքով, երաժշտական, գրական-գեղարուեստական տարբեր այլեւ որակեալ միջոցառումներով, մայրաքաղաք՝ ուր մեր ժողովուրդը ապրի ազնիւ, գեղեցիկ վարքագիծով, վարուելակերպով..., մայրաքաղաք՝ ուր հայուն ստեղծագործ հանճարը փայլի նորանոր արարումներով, մտքի ու ոգիի նորանոր փայլատակումներով բոլոր մարզերէն ներս՝ արուեստի, գիտութեան, կրթութեան թէ այլ..., ուր սերը, համերաշխութիւնը, արդարութիւնը չդառնան բովանդակագուրկ հասկացութիւններ, այլ միս ու արուն ունեցող, մայրաքաղաքի առօրեայ կեանքի զարկերակը...: Մայրաքաղաք՝ որ դէպի իրեն քաշէ, հզօր մագնիսի նման, աշխարհասփիւռ հայութեան բեկորները...

Այս բոլորն են որ ոգեղէն լուսաւոր մթնոլորտ մը կը ստեղծեն քաղաքին ու երկրին մէջ, ժողովուրդի ներքին կեանքին մէջ: Արդարեւ, որքան քաղաքներ կան ներկայիս, ուր ամենէն փառահեղ շէնքերն ու կոթողները, ամենէն շքեղ պողոտաները չեն կրնար լեցնել ոգեկան եւ հոգեկան այն ահաւոր դատարկութիւնը, զոր կը զգաս երբ կը քալես անոր մայրերէն...

Մենք պիտի կարենանք մեր երկրին, մեր մայրաքաղաք Երեւանին փոխանցել այդ ոգեղեն, լուսաւոր մթնոլորտը, որ հարազատ ցոլքն է հայ հոգիին, «զոր ցեխն անգամ զայն աղտոտել չի կրնար», ինչպէս կ'ըսէ բանաստեղծ Վահան Թեքեան:

Սիրոյ, համերաշխութեան, ազգային հոգեմտաւոր, մշակութային, բարոյական եւ ստեղծագործական արժէքներով ապրող, սնող, ներշնչուող եւ հրավառուող ազգ ու երկիր, մայրաքաղաք...: Սա պիտի ըլլար վերջնական յաղթանակը մեր թաւշեայ, պատմական ու պատմակերտ յեղափոխութեան: Քանզի՝ « Մեր ժողովուրդի փրկութիւնը նրա հոգեկան զարգացման մէջ է, նրա մտաւոր վեհութեան եւ մեծութեան մէջ», ինչպէս ճշմարտացիօրէն կ'արձանագրէ մեծ գրող Կոստան Չարեան եւ կ'աւելցնէ. «Եթէ մշակոյթը դուրս դրուի, կ'ընկնենք քաղաքակրթութեան ծխնելոյզի տակ կամ կը դառնանք մեքենայի մաս կամ խանութպան»:

Մենք պիտի կարենանք դառնալ նոր հայ մարդը, որ կ'ապրի գերազանցօրէն վերոնշեալ հոգեւոր արժէքներով, մենք պիտի կարենանք յեղափոխուիլ ներքնապէս, հոգեպէս, հայու ճշմարիտ ինքնութեան խոր գիտակցութեամբ եւ կենսագործումով, յեղափոխութեան ոգեկան հզօր ներուժը գործի վերածելով, շօշափելի, տեսանելի գործի...: Ոգեղեն զարթօնքը կամ ներքին յեղափոխութիւնը գերագոյն պատասխանատուութիւն է:

Բոլոր տօնական հրավառութիւններէն վեր ու անդին, Երեւան-Էրեբունիի 2800-ամեակը նման յեղափոխական կոչ ու պատգամ է բոլորիս:

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

Կիպրահայ

«ՅԱՐԱՏԵՒՈՒԹԵԱՆ» ՅՈՒՇԱՏՕՆԵՐՈՒ ՀԱՄԵՐԳԸ

Շաբաթ 22 Սեպտեմբեր 2018-ին, երեկոյան ժամը 7:30-ին, Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան շրջափակին մէջ, տեղի ունեցաւ Ս. Աստուածածին Մայր եկեղեցւոյ երգչախումբերու «Յարատեւութիւն» համերգը, նուիրուած հինգ գլխաւոր յուշատօներու, հովանաւորութեամբ Կաթ. Փոխ. Տէր Խորէն Արք. Տողրամաճեանի, նախագահութեամբ Պետ. Ներկ. Տիար Վարդգէս Մահտեսեանի, ներկայութեամբ պետական-քաղաքական պաշտօնական

հիւրերու եւ ամբողջ շրջափակը ծայրէ ծայր լեցնող հոծ, մարդաշատ բազմութեան մը:

Բացման խօսքով հանդէս եկաւ Կազմակերպիչ Յանձնախումբի ատենապետ Պրն. Ալեք Ալթունեան, որ շեշտեց այն հանգամանքը որ հայեր Կիպրոս գտնուած են քրիստոնէութենէն ալ առաջ եւ հայերէնը ընդունուած է որպէս կղզիին հինգ պաշտօնական լեզուներէն մէկը: Անոնք կառուցած են գիւղեր եւ թաղամասեր, կառոյցներ եւ կոթողներ, հաստատութիւններ եւ շինութիւններ, որոնք առ այսօր կը խօսին հայոց վաղեմի ներկայութեան մասին: Անդրադարձաւ այն յուշատօներուն, որոնց նուիրուած էր համերգը: Արդարեւ, 2018 թուականը 30-ամեակն է հայրենաւեր մեծ երկրաշարժին, 2800-ամեակը՝ Երեւան-Էրեբունիի հիմնադրման, 30-ամեակը Արցախեան ազատագրական Շարժումին, 100-ամեակը Հայաստանի Ա. Հանրապետութեան եւ 27-ամեակը Նորանկախ Հայաստանի Հանրապետութեան:

Պրն. Վարդգէս Մահտեսեան իր խօսքին մէջ նշեց դարձեալ այս յուշատօներու կարեւորութիւնը եւ հայութեան յարատեւութեան հրամայականը ի Հայաստան, ի Արցախ եւ ի սփիւռս աշխարհի, մասնաւորաբար Կիպրոսի մէջ:

Ծայր առաւ ճոխ եւ բովանդակալից յայտագրի գործադրութիւնը, որուն առաջին մասը կատարեցին պարմանուհիներ, երգելով «Ապրելու Ապրիլ» երգը խանդավառ ապրումով եւ ոգեւորութեամբ, խմբավարութեամբ Տիկ. Վիքի Գույումճեանի: Յաջորդեցին՝ Երեցներու կատարած «Եկեղեցին Հայկական», «Ել Ել», «Յէյ ճան Հայրենիք», «Հայրենիքիս Հետ», «Նարո ճան» եւ «Տալլորիկ» երգերը, ղեկավարութեամբ Տիկ. Նառա Սարտարեանի, դաշնակի ընկերակցութեամբ Տիկ. Լիլիան Խաչատուրեանի:

Բեմ եկան, այնուհետեւ, Փոքրիկները եւ իրենց մատշաղ շուրթերէն հնչեցին՝ «Հայաստանի Կարմիր Գինին», «Հայաստան», «Սերըմ Կորանի, Մշօ Կորանի», «Հայերի Երկիր» երգերը, հայրենասիրական վառ ապրումներով: Ապա Կրտսերներու երգչախումբը հնչեցուց՝ «Տուն Իմ Հայրենի», «Յերոսների Կենացը», «Տէր Աստուած Փառքը Զեզ», «Հայաստան, Արցախ եւ

Սփիւռք», «Հայեր Միացեք» երգերը, ղեկավարութեամբ Տիկ. Վիքի Գույումճեանի, դաշնակի ըկերակցութեամբ Պրն. Կարէն Սարգսեանի, քանոնի ընկերակցութեամբ Տիկ. Ալիսա Ոսկանեանի, տհովի ընկերակցութեամբ Պրն. Հայկ Մահտեսեանի եւ տոտուկի ընկերակցութեամբ Պրն. Վլատիմիր Գրոյեանի: Համերգի աւարտին, հանդես եկան բոլոր երգչախումբերը միասին, երգելով՝ «Երեւան Էրեբունի», «Էրզրումցիներու Երգը», «Սարդարապատի Քաջեր» եւ «Քեզ Համար Հայաստան» երգերը, երեկոյի հրավառութիւնը հասցնելով իր գագաթնակետին:

Համերգի ընթացքին, ամբողջ մթնոլորտը կը լուսավառէր եռագոյն դրօշակներու ծածանումով, լոյսի եւ երանգներու թեքնիք խաղերով, յաւերժութեան խորհրդանիշերով...եւ կարծես հին օրերը կը վերապրէինք, երբ բաց էր Մելգոնեան Կրթական Հաստատութիւնը՝ իր հայեցի շունչով ու ոգիով, իր հայերէնաբարբառ աշակերտ-աշակերտուհիներով, իր վաղուան երագով...

Փակման եզրափակիչ խօսք արտասանեց հուսկ Տէր Խորէն Արք. Տողրամաճեան, բարձր գնահատելով երգչախումբերու մասնակիցներն ու պատասխանատուները, նշելով որ հայ երգն ու պարը, հայ մշակոյթն ու աւանդութիւններն են որ հայը կը պահեն հայ՝ իր ինքնուրոյն դիմագիծով եւ ինքնութեամբ: Յատուկ երախտագիտութիւն յայտնեց Կիպրոսի Հանրապետութեան, անոր ընծեռած բոլոր հնարաւորութիւններուն համար, որոնց շնորհիւ կը գործեն Նարեկ հայկական վարժարանները, ջամբելով հայեցի կրթութիւն, հայկական ոգի, ինչ որ կարելի կը դարձնէ նման ձեռնարկներու կայացումն ու յաջողութիւնը, նշեց ան: Վեր առաւ նշանակութիւնը բոլոր յուշատօներուն, մէկ առ մէկ, շեշտելով բոլորէն բխող միասնականութեան, բռունցքուելու, միաւորուելու Էական անհրաժեշտութիւնն ու հրամայականը, որով հայը կայ ու պիտի մնայ ի Հայաստան, ի Արցախ եւ ի սփիւռս աշխարհի...

Համերգը դեռ երկար պիտի ապրի ներկաներուն յիշողութեան մէջ, որպէս մանաւանդ հայ ոգիի հրավառութիւն, հայ երգի ու մշակոյթի կենսանորոգ եւ հոգեւորոգ աւիշ ու աւիւն, հայօրէն ապրելու եւ տեսելու նորոգ եռանդ ու կորով...

Վարձքը կատար բոլոր մասնակիցներուն, կազմակերպիչներուն եւ բոլոր պատասխանատուներուն:

ԱՁԱՏ ԽՕՍՔ

Տեսակէտ

Չարաբաստիկ Բացթողում Մը

Դոկտ. Աբէլ Քինյ. Մանուկեան, Ի տօնի սրբուհոյ Աստուածածնի ծննդեան յԱննայէ, Ժընեւ, 8 Սեպտեմբեր 2018

Մինչեւ 27 Հոկտեմբեր 1999 թուականը, Ազգային-Եկեղեցական Ժողով հասկացութիւնը գոնէ մեր սերունդին վրայ կը թողուր խորհրդաւոր իրադարձութեան մը տպաւորութիւնը: Պատմական կարեւոր նշանակութիւն ունեցող եւ սովորական ժողովներէն գերազանցապէս բարձր՝ արտակարգ երեւոյթ մը ըլլալու էր ան: Յիրաւի՛, անոր գումարումով կարծէք կ'իրականանար ազգային-եկեղեցական մեծահանդես տօնի մը նշումը, ուր տեսանելի եւ շօշափելի իրողութեամբ, նաեւ իմաստային լիարժէք տարողութեամբ իր ամբողջական արտայայտութիւնը կը գտներ Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցոյ եւ հայ ժողովուրդի սրտառուչ միութիւնը:

«Սրբագումար» վերադիրը, որ վաղուց ի վեր սոյն ժողովի անուան որակական մէկ յատկանիշը կը կազմէր, զայն միանգամայն կը բարձրացներ առօրեայ երեւոյթներու կարգավիճակէն ու կը կանգներ հայու հաւաքական գիտակցութեան դիմաց պատկառանք պարտադրող, իսկ հոգիին մէջ երկիւղած զգացումներ առթող առանձնայատուկ մակարդակի մը վրայ: Արդարեւ, իւրաքանչիւր հայ, ըլլայ ան հաւատացեալ կամ ոչ, թէկուզ այլախոհ կամ անաստուած մը, իր էութեան մէջ կ'ըմբռնէ, որ Հայց. Առաքելական մեր մայր եւ Ս. Եկեղեցին մեր ազգային գոյութեան հոգեւոր-բարոյական ոսկեծոյլ յենա-սիւներէն մին է:

Այս սրբագումար ժողովի պատմական նշանակութիւնը կը կայանար նաեւ այն իրողութեան մէջ, որ անոր կազմութիւնը կը գոյանար ոչ միայն Հայաստանի եւ Արցախի թեմերէն ընտրուած պատգամաւորներու, այլեւ գաղթաշխարհի՝ այսինքն ամբողջ հայ սփիւռքով մէկ տարածուած Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցոյ նուիրապետական աթոռ-ներու եւ էջմիածնական թեմերու ներկայացուցիչներու մասնակցութեամբ:

Այսպէս, Ազգային-Եկեղեցական սրբագումար ժողովին առնուած որոշումներուն եւ բանաձեւերուն մէջ ճշմարտապէս կը դրսեւորուէր Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ միասնութեան եւ հայ հաւատացեալ ժողովուրդի բացարձակ կամքի եւ միասնականութեան սկզբունքը՝ ազգովին դիմագրաւել կարենալու համար ժամանակի նոր մարտահրաւերները, միաժամանակ՝ իրագործելու համազգային գերագոյն նպատակներու հետապնդումը, ի խնդիր Հայ Եկեղեցւոյ զօրացման, կենսունակութեան եւ պայծառութեան:

Բայց, եղո՛ւկ, վերոյիշեալ 27 Հոկտեմբեր 1999 թուականը իր բիրտ եւ արիւնլի հարուածով խորտակեց մեր հոգեւոր ընկալումներու խորհրդանոցին մէջ պահպանուած Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ Ազգային-Եկեղեցական սրբագումար ժողովի մը այդ դիւթիչ եւ միւռնաբոյր անօթը: Հուսկ, հետզհետէ վերահասու դարձանք, թէ ինչքան փխրուն եւ դիւրաբեկ է եղեր մեր «սրբագումար» յորջորջուած ժողովը՝ իշխանութեանց ձեռքով հեշտութեամբ չարափոխելի եւ գորշ վարագոյրներու ետին անոր կանխորոշուած արդիւնքը ընդամենը «երեսուն արծաթով» վաճառելի:

Այս առնչութեամբ ինչքան պատկերաւոր, արդարեւ, երբեմն նոյնքան ներկայի մեր Եկեղեցական տխուր իրականութեան համապատասխանող խօսք մըն է ըսելը. «Ժողովրդավարութիւնը համակարգ մըն է, որ մեզի առիթ կու տայ ընտրելու մեր սեփական բռնակալը»: Եւ ճիշդ այդպէս, ազգովին խաբուեցանք, ենթարկուեցանք կազմակերպուած չարափոխումներու՝ հարկադրուելով կամայ թէ ակամայ մեր անձին, մեր եկեղեցիին եւ ազգին վրայ ընտրելու մեզ կաշկանդող, սպառնացող, բարոյապէս լլկող, մեր ազգին հոգեւոր պաշարը սնանկացնող ու զայն անհագօրէն կեղեքող իշխանաւորը:

Ահաւասիկ այս պրիսմակին տակ ի յայտ եկաւ մեր համընդհանուր անզօրութիւնը, անկարողութիւնը, անտարբերութիւնը, տխրահոջակ իրողութիւններու հետ ծոյլ դաշինք կնքելու պատրաստակամութիւնը, քաղաքացիական արիութիւն եւ նախանձախնդրութիւն ցուցաբերոյլ պակասը, դիւրաւ դաւաճանելու հակումը, շատերուս մէջ նկարագրային կարծի նստուածք դարձած ստրկահոգութիւնը, կորաքամակ ձեռք համբուրելու սովորութիւնը նաեւ անոնց, որոնք անարժան են ու յականէ յանուանէ անառակաբարոյ ու սրբապիղծ: Գուցէ ազգովին անկարող էինք առաջքը առնելու պատուհասին, սակայն հիմա նոյնքան եւ անելի անկարող ենք հեղ մը ուղղելու թոյլ տրուած սխալը, որ հետզհետէ ուժգնօրէն ցնցել սկսած է Հայ Եկեղեցւոյ սրբազան ուխտի եւ հաւատքի միաբանութեան հոգեւոր տաճարին կրանխտեայ հիմքերը:

Մեր եկեղեցւոյ վարչական կառոյցին մէջ նուիրագործուած ժողովրդավարական օրէնքին ամրագրումը կը նկատէինք հայ հոգեւոր ու աշխարհիկ դասի միասնական եւ գերազանց նուաճումներէն մին: Բայց, ափսո՛ւս, այդ համակարգին մէջ տեսանելի է մեծ բացթողում մը, որ վերջերս շատ անելի ակներեւ ու զգալի դարձաւ Հայաստանի մէջ տեղի ունեցող իրադարձութիւններով եւ կաթողիկոսի հրաժարականը պահանջող «Նոր Հայաստան, նոր հայրապետ» բողոքի շարժումին ձեռնարկած գործողութիւններով:

Մեր ժողովուրդը Հայ Եկեղեցւոյ վարչական կեանքին մէջ իր գործօն մասնակցութիւնը, բայց նաեւ կղերին հանդէպ հակակշռող ներկայութիւնը ապահովելու համար՝ դարերու ընդմեջէն ստեղծած է ժողովրդավարական փառահեղ համակարգ մը, այլ խօսքով,– թող ներուհի մեզի այստեղ օգտագործել փոխաբերական օրինակ մը,–ան կառուցած է շարժիչ հոյակերտ մեքենայ մը, որուն վրայ սակայն դժբախտաբար մոռցած է տեղադրելու արկածի ենթարկուելու վտանգը կանխարգիլող արգելակը:

Ազգային-Եկեղեցական ժողովը կը հանդիսանայ մեր եղեղեցւոյ վարչական ամենահեղինակաւոր եւ օրէնսդիր մարմինը, որու կազմութեան մէջ ճշշող մեծամասնութիւն կը կազմէ աշխարհական դասը: Կաթողիկոսը իրեն վստահուած հոգեւոր իշխանութեամբ ի պաշտօնէ պարզապէս գործող առաջին սպասաւորն է այս սրբազումար ժողովին, որ թերացումներու, հաւատքէ անկումներու, հերետիկոսութիւններու, հերձուածներ ստեղծելու, ազգային-եկեղեցական կանոններուն եւ շահերուն դէմ գործելու փաստերու պարագային՝ եզակի եւ ամբողջական իրաւասութիւնը ունի նոյնիսկ նախապէս իր իսկ ընտրած կաթողիկոսը արժանազրկելու:

Բնականաբար, այսպէս պիտի սրբագրուէին այն ծանրակշիռ սխալները, աղիտալի պարագաները, ժամանակի վիժումները, որոնք կրնային յառաջանալ Հայ Եկեղեցւոյ հոգեւոր ու վարչական կալուածին մէջ: Սակայն, Հայ Եկեղեցւոյ աւանդութեան եւ ցայսօր գործող կանոնադրութեան համաձայն, կաթողիկոսական պաշտօնը ցկեանս է, իսկ Ազգային-Եկեղեցական ժողովի պատգամաւորները կաթողիկոս մը ընտրելու իրենց պարտականութիւնը լրացնելէ ետք՝ ինքնաբերաբար կը լուծարուին, նորած ընտրեալին վստահելով հայոց հոգեւոր ածուն առաջնորդելու առաքելութիւնը:

Բայց ցաւալին այն է, թէ միակ անձը, որ իրաւասութիւնն ունի վերակոչելու Ազգային-Եկեղեցական ժողովի մը կազմութիւնը՝ կաթողիկոսն է, կամ կաթողիկոսի վախճանումի եւ, այս առթիւ, Աթոռի թափուր մնալու պարագային՝ եպիսկոպոսական ժողովին անունով՝ կաթողիկոսական տեղապահը: Բնականաբար կաթողիկոս մը երբեք պիտի չհրաւիրէ իր հոգեւոր հեղինակութենէն առաւել հեղինակաւոր ժողով մը, ինչպիսին Ազգային-Եկեղեցական ժողովն է, որ ըստ օրէնքի (de jure) եւ փաստացիօրէն (de facto) միանգամայն իրաւասու է սահմանափակելու իր իշխանութիւնը կամ, այս պարագային, զինք զրկելու իրեն վստահուած Աթոռէն:

Ահաւասիկ ճիշդ հոս կը գտնուի մեր եկեղեցւոյ ժողովրդավարական համակարգին մէջ արդէն այսօր յոռեզոյն հետեւանքներու հասնող չարաբաստիկ բացթողումը:

Արդարեւ, չարիքը վերացնելու մեր համազգային անզօրութիւնը, ի սկզբանէ (apriori) յանձնուած ըլլալու պարտաւորական ճշշող զգացումը մեզ ազգովին առաւել եւս կը դարձնեն բուր, մեկուսի եւ անտարբեր...

Այսուհետեւ մեր աշխարհիկ եւ հոգեւոր ներկայացուցիչներու սեպուհ առաջա-դրանքներէն մին պէտք է ըլլայ անպայման ստեղծել հեղինակաւոր եւ մնայուն մարմին մը, որ, անկախ կաթողիկոսի հոգեւոր պարտականութիւններէն, ունենայ վարչական բացարձակ լիազօրութիւն, ի պահանջել հարկին հրաւիրելու Հայոց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ Ազգային-Եկեղեցական ժողովը՝ եկեղեցւոյ կեանքը լճացումէ դուրս բերելու, նոր ժամանակի մարտահրաւերները դիմագրաւելու, Հայ Եկեղեցւոյ պատմական առաքելութիւնը ընկերային-հասարակական արդի կալուածին՝ նոր աշխարհընկալման, լեզուամտածողութեան եւ արժեհամակարգին մէջ հոգեւոր ծառայութեան ճամբով առաւել եւս արդիւնաւորելու, Ս. Աւետարանի կենսահաղորդ պատգամը ժամանակահունչ դարձնելու, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հեղինակութիւնը եւ հայրենեաց ոգին սառնաշունչ հովերէ պաշտպանելու եւ զանոնք իրենց դարաւոր ու հնաւանդ, բայց միշտ թարմ ու հոգեւորոգ ջերմութեամբ հայ երիտասարդ սերունդի սրտին մէջ բաբախուն եւ զգալի պահելու համար:

Այս առումով յոյժ կարեւոր, այսօր ակելի՛ քան երբեք, մեզի պէտք է հոգեկիր եւ սրբակրօն հայրապետ մը, որ ըլլայ մեր եկեղեցւոյ ամենաշնորհալի, հաւատաւոր եւ տեսլապաշտ հոգեւորականներէն մէկը՝ իր անկաշառ հայրենասիրութեամբ, ժողովրդանուէր գործունէութեամբ, առաքինազարդ եւ անբասիր կենցաղով, հեզահամբոյր եւ բարեմոյն բնաւորութեամբ, մեր հոգեւոր-մշակութային արժէքներու նկատմամբ ունեցած իր անսահման սիրով եւ նուիրումով, համալսարանական բարձրագոյն եւ վկայեալ կրթութեամբ, մեր պատմական եկեղեցականներու, հոգեւոր առաջնորդներու եւ առաջին լուսաւորիչներու՝ լուսապսակ հայրապետներու եւ եռամեծ վարդապետներու տեսիլքով ու կերպարով տոգորուած անձնաւորութիւն մը, որ շուտով նուաճէ բովանդակ հայ ժողովուրդի անմնացորդ սերն ու յարգանքը, նաեւ ամենակարեւորը՝ պարտաւորեցնող վստահութիւնը:

Լուսաւորչի միաձնաէջ Ս. Աթոռին վրայ աստուածարեալ եւ ազգընտիր արժանաւոր կաթողիկոս մը միայն պիտի կարենայ նոր ու խոստմնալից Էջ մը բանալ մեր ազգային-եկեղեցական նորագոյն տարեգրութեան մէջ: Ան իր խոհուն մտքով, համոզիչ խօսքով ու գործով վառ պիտի պահէ քրիստոնէական մաքուր հաւատքի, հայրենասիրութեան եւ ազգասիրութեան անշէջ հրայրքը մասնաւորաբար մեր նոր սերունդի՝ հրաշալի երիտասարդութեան հաւատաւոր սրտին մէջ, զայն ուղղորդէ ճիշդ արդիւնաւորելու եւ արժեցնելու իր գոյութիւնը ոչ միայն իր հայաշունչ տոհմիկ միաջավայրին, այլ նաեւ միջազգային հանրութեան մէջ: Հայը ո՛ր որ ալ գտնուի, մայր հայրենիքի թէ տարագիր աշխարհի հեռաւոր վայրերուն մէջ, Հայ Եկեղեցիին ճամբով պարտի ջերմ հաւատք եւ վստահութիւն ունենալ իր դարաւոր՝ պատմական ու ներկայ հայրենիքին, ազգին ու պետութեան ապագային վրայ. սիրէ զանոնք անհուն սիրով, եւ իր բովանդակ կարողութիւնները ի սպաս դնէ անոնց հզօրացման, բարգաւաճման, անվտանգութեան եւ պաշտպանութեան գործին: Անոր գիտակցութեան եւ ոգիին մէջ նաեւ խորաքանդակ դրոշմուած պէտք է մնայ հայոց պահանջատիրութեան անժամանցելի ուխտը՝ հասնելու միջազգային հանրութեան եւ յատկապէս Օսմանեան Կայսրութեան իրաւական ժառանգորդ թրքական հանրապետութեան կողմէ Տեղասպանութեան ամբողջական ճանաչման եւ լիարժէք հատուցման արդար իրագործումին հասնելու: Արդարեւ, սոյնը մեր համազգային գոյապայքարի բարձրագոյն եւ առաջնահերթ նպատակներէն մէկն է, որուն ոգեշնչող եւ յառաջամարտիկ ռահվիրաներէն մին պէտք է հանդիսանայ Հայոց հայրապետը: Ան պէտք է կարենայ բարձր պահել Ս. Էջմիածնի դարաւոր ու պատմական Աթոռին հմայքը, ոչ թէ իբրեւ անկենդան յուշարձան մը, վաղնջական քարացած հաստատութիւն մը՝ զուրկ կեանքէ, հրապոյրէ եւ զօրութենէ, այլեւ ընդդիմամարտ՝ արտաքին բոլոր ուժերուն դէմ, մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ գործող ազդու եւ մնայուն առաքելութիւն մը՝ Աւետարանի լոյսը մուշ սրտերէ ներս թափանցող, իր սրբութեամբ հոգիները ազնուացնող, մաքուր խիղճ եւ ամուր նկարագիր կերտող գերազանցօրէն ազգային-հոգեւոր ժառանգութիւն մը:

Երբ թղթատենք Հայ Եկեղեցւոյ պատմութեան Էջերը, հոն կը հանդիպինք երկարածիզ շարքի մը մեծ ու փառահեղ հայրապետներու, որոնց առաքելական կոչումին գերազանց խորհրդանիշը եւ գործին բազմարդիւն վաստակը Մեծի Տանն Թորգոմայ հաւատքի միութեան պահպանութեան արժանահաւատ երաշխիք տալը կազմած է: Քաջարթուն եւ անձնուէր հովուապետի մը առաջին եւ ամենանուիրական յանձնառութիւնը իրեն վստահուած հօտին միութեան պահպանութիւնն է եւ, արդարեւ, այդ իսկ է իր կաթողիկոսական ուխտադրութեան կարգին առանձնայատուկ իմաստն ու նշանակութիւնը: Միւս բոլոր բարեմասնութիւններն ու շնորհները, ըլլան անոնք շինարարական աշխուժութիւն կամ այլ առաւելութիւններ, որոնցմով օժտուած կրնայ ըլլալ

Ենթական, երկրորդական կը նկատուին, քանի որ ատոնք գուցէ ուրիշ ոեւէ մէկն ալ պիտի կարենար ունենալ: Այլեւ զինք յատկանշող եւ ուրիշներէ տարբերող մեծութիւնը այն հզօր պատասխանատուութեան ընկալման եւ իրագործման մէջ կը կայանայ, որ իբրեւ հովուապետ Յայց. Առաք. Ս. Եկեղեցւոյ իրեն վստահուած հօտը իմաստութեամբ հովուէ եւ անոր անքակտելի միութիւնը պահէ ամբողջական եւ խաղաղութեան մէջ: Յետեւաբար, ոչ թէ անհեռատես նկրտումներով, մենատիրութեան անգուսպ հակումներով եւ հեղինակութիւն պարտադրելու բռնագբօսիկ պոռթկումներով Յայ Եկեղեցւոյ ուխտի միաբանութեան անդաստանէն ներս բաժանումներու, հերձուածողական շարժումներու եւ տարատեսակ գայթակղութիւններու տեղիք պէտք է տայ, այլ հայրական գորովագութեամբ մօտեցումով, քաւող սիրով եւ հաշտարար ոգիով պիտի ջանայ բուժել Յայ Եկեղեցւոյ մարմնոյն վրայ բացուած նորագոյն վերքը, վերստին անոր մայրական գոգը առաջնորդէ յուսալքութենէ խոնջած եւ երբեմն իր անհաղորդ գաղջութեան դէմ ընդվզած իր սիրասուն զաւակները, եղբայրսիրութեան համակ եւ փոխադարձ ընդառաջումներով սերտացնէ Մայր Աթոռի եւ մեր նուիրապետական միւս Աթոռներու, նաեւ թեմական առաջնորդութիւններու միջեւ սրտագին փոխյարաբերութիւնները, անադարտ պահէ մեր Եկեղեցւոյ առաքելաւանդ կարգն ու կանոնը, մեր ազգային-եկեղեցական հինաւուրց աւանդութիւնները, մեր Եկեղեցւոյ ինքնուրոյնութիւնը, ազգային նկարագիրը, ուղղափառութիւնը, ժողովրդավարական սկզբունքները, ազգանուէր ու հայրենանուէր ոգին:

Թող ամենաողորմածն Աստուած իր երկնապարգեւ օրնութիւններն ու շնորհները սփռէ հայ մտքին ու հոգիին վրայ, իսկ Յայց. Առաք. մեր մայր եւ Ս. Եկեղեցին Աստուծոյ թագաւորութեան բարիքներովը ճոխացած՝ մնայ միշտ իր կոչման բարձրութեան վրայ, ու ինչպէս անցեալին, նաեւ այսօր անվթար առաջնորդել կարենայ մեր ազգային գոյութեան հոգեւոր նաւը ժամանակի պահանջներու եւ արդի մարտահրաւերներու ամեհի կոհակներուն դիմաց:

Տեսակէտ

«ԵՔԷ ԴՐԱՍ ՉՈՒՆԻՔ, ՄԻ՛ ԴՐԿԷՔ ԴՊՐՈՑ...»

Կրնա՞ք երեւակայել թէ ի՞նչ կրնայ ըլլալ գաղթական մօր մը սիրտը՝ լսելէ ետք այս անպատասխանատու յայտարարութիւնը հայկական վարժարանի տնօրէնուհիի մը կողմէ, որուն յանձնուած է մեր Նորահաս սերունդի դաստիարակութիւնը: Վա՛յ քեզ քաղաք, որ թագաւորդ մանուկ է: Ո՞ւր մնացին մեր բեմերէն արտասանուած կոչերը՝ թէ հայ դպրոցն է այն դարբնոցը, ուր պիտի պատրաստուին մեր Նորահաս սերունդները՝ Յայ Դատի հետապնդման մեր վաղուան ջահակիրները: Չէ՞ որ այդ հետապնդման աշխատանքներուն մէջ իր անվիճելի դերը ունի հայ դպրոցը, համազգային մեր նպատակներու իրականացման ի խնդիր:

Ի՞նչ խղճով տնօրէնուհի մը կրնայ վիրաւորել արդէն իսկ արիւնող՝ եւ տակաւին չսպիացո՞ղ, Յալէպի արհաւիրքներէն հազիւ ճողոպրած եւ գաղթական վիճակով Լիբանան հասած տառապեալ մօր մը ամբողջ ներաշխարհը: Ո՛հ ինչ սառնարիւն, քարսիրտ մէկը պիտի ըլլայ այդ տնօրէնուհին, որ պարպուած մարդկային եւ հայեցի բոլոր ազնիւ զգացումներէն՝ արհամարհելով մարդկային տարրական քաղաքավարութեան չափանիշները ինքզինքին իրաւունք կու տայ այսպիսի կոպիտ յայտարարութեան. «դրամ չունիք՝ մի՛ դրկէք դպրոց...», պարզապէս որովհետեւ յիշեալ մայրը իր ամբողջ ունեցած-չունեցածը ի մի բերելէ ետք՝ տակաւին շուրջ հարիւր տոլար մը կը պակսեր իրեն՝ իր երախային կրթաթոշակը լրիւ կարենալ վճարելու համար...: Եւ այսպէս ուրեմն, պակսող հարիւր տոլարի ճղճիմ գումարի մը համար՝ «ԵՔԷ դրամ չունիք՝ մի՛ դրկէք դպրոց...»: Յազար ամօթ...:

Կասկածէ վեր է որ մեր լիբանանահայ դպրոցները ներկայիս կը դիմագրաւեն ամէն տեսակի ժամանակակից մարտահրաւերներ, եւ այդ բոլորը յաղթահարելու համար մեզի անհրաժեշտ են մարդոյժը, կամքն ու կորովը: Դժբախտաբար բաւարար չափով չենք խօսիր հայ դպրոցի էական կարելորութեան մասին: Ուրիշ հարց՝ որ բեմերէն բարձրադասակ կը գոչենք եւ կը յայտարարենք թէ պէ՛տք է հաւատալ դպրոցի ազգակերտ դերին, բայց եւ այնպէս մեր վանողական աշխատելաճոճով կը մերժենք հայ պատանիներ ընդունելու մեր դպրոցական յարկերէն ներս, երբ անոնք նիւթապէս անկարող են վճարելու թէկուզ համեստ ամսավճար մը:

Չմոռնանք երբեք, որ փաստուած իրականութիւն է, թէ օտար հիւրընկալ երկիրներու դպրոցները չեն կրնար փոխանցել ինքնութեան ան՛յն դիմագիծը զոր հայ վարժարանը կու տայ հայ պատանիին, լեզուի ճանաչողութեան եւ ազգային ժառանգութեան ընդմէջէն: Յայ դպրոցէն ներս միայն կարելի է կերտել ազգային ամբողջական տեսիլքի մը գաղափարաբանութիւնը: Յայ դպրոցը պէտք է տեսնել ո՛չ որպէս քարեղէն շէնք, այլ հայ լեզուի եւ հոգիի դարբնոց:

Հայ դպրոցը՝ մենք ենք մեր ամբողջ կարողականութեամբ, եւ մեզմէ իւրաքանչիւրը պետք է ըլլայ անոր տէրը ու ճանչնայ զայն որպէս ինքնութեան եւ հայարտութեան անսպառ աղբիւր: Ահաւասիկ հո՛ւս է որ կը դրսեւորուի մեր դասալքութիւնը երբ կը փակենք դպրոց մը՝ խուսափելու համար յանձնառութենէ եւ ծանր պարտականութենէ: Վերջապէս հարց պետք չէ՛ տանք թէ ինչ կը սպասենք կամ կ'ակնկալենք Հայ դպրոցէն:

Երեկ էր կարծես, երբ հայ դպրոցը եւ դպրոցականը կը վայելէին լիբանանահայութեան սերն ու գուրգուրանքը: Հայութիւնը իր բոլոր դասակարգերով իր անսակարկ նուիրաբերութեամբ, նիւթական եւ բարոյական կարողականութեամբ նեցուկ կանգնեցաւ հայ դպրոցին, գիտակցելով այդ մեծ ճշմարտութեան, որ առանց հայ դպրոցի կարելի չէ պատրաստել շողուն ապագայ մը լիբանանահայ գաղութին համար: Որքա՛ն ողորմելի են բոլոր անոնք որոնք կը փորձեն իրենց անպատասխանատու ընթացքով եւ վերինին նման յայտարարութեամբ նսեմացնել հայ դպրոցին դերը մեր գոյութենական պայքարին մէջ: Ահաւասիկ այս դասալիքներն են որ կ'եղծանեն հայ վարժարանին դիմագիծը, եւ ելլելով իրենց անհատական նեղ հաշիւներէն՝ քննադատութեամբ կը մօտենան հայ վարժարանի:

Հայկական վարժարանները հովանաւորողներն ու պատասխանատուները իրաւունք չունին՝ զուտ առեւտրական հաշիւներէ մղուելով մտահոգուելու՝ ի տես աշակերտութեան թիւի անկման, որովհետեւ նման մօտեցում մը մահացու հարուած է հայկականութեան, հայու ինքնութեան եւ հայ դպրոց պահելու վսեմ առաքելութեան, այլ որոնելու են ատոր պատճառները եւ կիրարկելու անհրաժեշտ դարման(ներ)ը: Մեր ներկայ դժուարութիւնները պետք չէ դիտել զուտ թուաբանական հաշիւներով: Հայ դպրոց, հայ աշակերտ, հայ ուսուցիչ պահելը ո՛չ թէ շուկայական սովորական շահի եւ վնասի խնդիր է, այլ ընդհակառակն՝ հայութեան պահպանման ետլթենական լուրջ խնդիր է, որ մեզմէ կը պահանջէ անսակարկ նուիրում եւ զոհաբերութիւն:

Կասկած չկայ մեր մտքին մէջ որ մեր դպրոցներուն տնտեսական վիճակը լուրջ մարտահրաւերներու առջեւ կը կանգնի: Նոյն ատեն ո՛չ մէկ կասկած կայ նաեւ, որ դժուար է հայ ծնողքին ընդհանրապէս, նամանաւանդ մասնաւորապէս գաղթական հայ ծնողքին տնտեսական վիճակը, երբ շատ մը պարագաներու բերումով ան ի վիճակի չէ տուեալ տարեշրջանի կրթաթոշակային ծանրաբեռնման ենթարկուի:

Հայ դպրոցի պարագային, Կաթողիկոսութիւն, համայնքային ղեկավարութիւն, կրթական մշակներ եւ ծնողներ (ինչքան հնար է)՝ ի գին ամէն տեսակի զոհողութեան՝ բարոյական պարտաւորութիւն ունին այս ծանր բայց «քաղցր լուծը» իրենց ուսերուն վրայ վերցնելու, երբ հարցը կը վերաբերի մեր նորահաս սերունդի հայեցի դաստիարակութեան. անդաստան մը՝ ուր պիտի դարբնուին մեր ապագայ ջահակիրները Հայ Դատին:

Թող ներուի մեզի երբ կը յայտարարենք, թէ նոր շէնքեր, եկեղեցիներ, կոթողներ, յուշարձաններ, եւայլն կառուցանելով չէ՛ որ հայութիւնը կը պահպանուի, նամանաւանդ մեզ հիւրընկալող երկիրներուն մէջ: Քարեղէն կառոյցներէն աւելի՛ հայու նկարագիրն է որ պիտի կերտենք հայ պատանիին մէջ, որպէսզի մեր գոյութենական պայքարը իր յաղթանակի ուղիղ ճանապարհին վրայ դրուած ըլլայ: Հայ դպրոցը սոսկ ուսումնարան չէ, հայ դպրոցը սոսկ քարաշէն կառոյց չէ, հայ դպրոցը հայակերտման ու հայապահպանման սրբավայր է, որուն պետք է մօտենալ եւ գուրգուրալ երկիւղածութեամբ:

Այս պահուն կը վերյիշեմ հոգելոյս Խորեն Ա.կաթողիկոսին արտայայտած մտքերս երբ Նոր վեհարանի շինութիւնը տեղի կ'ունենար 1966 թուականին. «Վեհափանճ, վանքը, ամբողջութեամբ մարմարապատ, շատ գեղեցիկ եղաւ, բայց դժբախտաբար սկսաւ գերեզմանի նմանիլ. դուրսէն մարմարապատ, ներսէն փտածութիւն»։ Վեհափառը անակնկալի եկած ըլլալով, քիչ մըն ալ վրդոված, հարց տուաւ թէ ինչ ըսել կ'ուզեմ: Առանց վարանելու պատասխանեցի. «Վեհափանճ, վանքը մարմարապատ ընելու փոխարէն՝ միաբանութիւնը կերտեցէք»:

Հիմա հարց կը դնեմ Վեհ. Արամ Ա. կաթողիկոսին. «Փոխանակ Պիքֆայայի մէջ միաբանական Նոր շէնք շինելու մի քանի միաբաններու համար, համոզելիք այդ ազնիւ բարերարը որպէսզի այդ միլիոն տոլարը տրամադրէր լիբանանահայ վարժարաններուն՝ անոնց անմիջական նիւթական տագնապներն ու մարտահրաւերները լուծելու համար: Չմոռնաք որ Անթիլիասի մայրավանքի շէնքերը պարապ են, եւ ճիւղ մը չլսեցինք եւ կամ չկարդացինք մամլոյ մէջ թէ այդ պարապ շէնքերը տրամադրած էք մեր սուրբահայ գաղթական եւ անօթեւան ընտանիքներուն: Ո՛ր մնաց մեր գոյութեանական պայքարը երբ տէր չենք կանգնիր մեր ժողովուրդի ծովածաւալ կարիքներուն»:

Համագգային բարձր պարտականութիւն ունինք հայ դպրոցը պահելու ամէն տեսակի կործանարար փորձութիւններէ: Նկատի ունենալով մեզի սպառնացող այլասերման ահարկու հոսանքները, հայ դպրոցին դերը այսօր աւելի կենսական եւ հրամայական է քան որեւէ ժամանակ: Այնպիսի դժուարին կացութեան առջեւ կը գտնուինք ներկայիս, որ մեզի համար անթոյլատրելի է որեւէ նահանջ եւ յուսալքութեան քայլ, որովհետեւ նման յուսալքութիւն մը ճակատագրական կրնայ ըլլայ իր կործանարար հետեւանքներով:

ՈՍԿԱՆ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

5 Հոկտեմբեր 2018

Լոս Անճելոս

Տեսակէտ

Մտաւորականութիւնը Իշխանութեան Մէջ Տեղ Ունի՞

Պարոյր Յ. Աղպաշեան ,

Պէյրութ, 12 Սեպտեմբեր 2018

Հայաստանի Գ. Հանրապետութիւնը, իր անկախութեան 26 տարիներուն, նախագահական ու կառավարական, խորհրդարանական ու մարզպետական բազմաթիւ անցումներ ունեցաւ, իր կոշտ ու բիրտ, տաք ու պաղ, աւերիչ ու քանդիչ քաղաքական գործելաձեւերով, որոնք սուղ արժեցին Հայաստանին ու հայ ժողովուրդին:

- Ինչո՞ւ այդ դաժան ոճերը որդեգրուեցան ու կիրարկուեցան:

- Ինչո՞ւ անկախութիւն երազող ժողովուրդը բռնազբօսիկ վիճակի մէջ յայտնուեցաւ:

- Արդե՞օք անկախութեան անարժան մնալու դատապարտանք մը կար:

- Արդե՞օք անկախութիւնը շփոթուած էր մենատիրութեան հետ:

Եթէ անկարկ մը նետուի այդ 26 տարիներուն վրայ, դրական ու կառուցողական ներդրումներու կողքին, կան նաեւ այնպիսի ժխտական ու քանդողական օրինակներ, որոնք սահմնկեցուցիչ ու զարհուրելի են, միանգամայն:

Իսկ ատոնց հեղինակները թուրքեր կամ ազերիներ չէին, այլ՝ հայեր, որոնք ենթադրուած էին ըլլալ անկախութեան պահակները, պետութեան կերտիչները, իշխանութեան առաջնորդները:

Սակայն, ո՛չ, անոնք զաւթողներ եղան, արիւնարբուներու վերածուեցան, հարստահարողներ դարձան, իրենց հայրենիքը պղծող ու ժողովուրդը խոշտանգող մոլեգնութեամբ, տակաւին, առանց հաշիւ տալու, թէ ինչպե՛ս քանի մը տարիներու ընթացքին, անոնցմէ շատեր դարձան...մրցանշային հարուստներ, անշուշտ, ոչ հալալ միջոցներով, ոչ ալ սեփական արդար քրտինքի գնով:

iii

Մեր այսօրուան նիւթը, սակայն, կը վերաբերի անոր, որ իշխող ու կառավարող պետական այրերուն մէջ.

- Չկայի՞ն պարկեշտներ եւ ազնիւներ
- Չկայի՞ն յանձնառու հայրենասէրներ
- Չկայի՞ն քաղաքացիական գիտակցութեան տէր պատասխանատուներ
- Չկայի՞ն հայկական պետականութեան հզօրացման նուիրուած ազգայիններ
- Չկայի՞ն ազգային արժանապատուութեամբ գործող ղեկավարներ

Կը թուի թէ՛ չկայի՞ն, որովհետեւ պետական վարչամեքենային գործող տարրերուն մեծամասնութիւնը, այլապէս չէր կրնար շուտով դառնալ չինովնիկ, աւատապետական կիրքով յափշտակելու ամէն ինչ:

Յետաքրքրական է, օրինակի համար, կառավարական կազմին եւ խորհրդարանական կառուցին մէջ, ինչո՞ւ չկան միտքի ու գրիչի հեղինակաւոր դէմքեր, բնական է, խօսքը կը վերաբերի մտաւորական եւ արուեստի գործիչներուն, որոնք իրենց լրջախոհութեամբ, իմաստութեամբ եւ անաչառութեամբ շատ անելի կրնան ծառայել իրենց հայրենիքի ու ժողովուրդի բարօրութեան:

(Ի դէպ, Ազգային Ժողովի անդամ՝ Ժողովրդական երգչուհի Մանուշակ Պետրոսեան, որմէ շատ բան կ'ակնկալուէր, դարձաւ հլու-հնազանդ Յանրապետական մը, առանց դառնալու դրօշակակիր մը, յօգուտ գոնէ երգարուեստի իր բնագաւառին մէջ գտնուող գործակիցներուն, իսկ Նիկոլ Փաշինեանի վարչապետ ընտրութեան առիթով, ուղղակի «դաւաճանեց» իր ինքնութեան եւ արժանապատուութեան, հասարակութեան կողմէ «անբաղձալի» նկատուելով):

Անկասկած մտաւորականութիւնը տարբեր գոյն եւ որակ կու տայ պետութեան մը դիմագիծին ու գործընթացին, նոյնիսկ երբ ան կրնայ խորհրդատու դառնալ, իր մասնագիտութեան համապատասխան նշանակումով:

Խորհրդային կարգերու շրջանին, Կենտկոմի Առաջին քարտուղարները եւ ընդհանրապէս կուսակցական պատկան մարմիններու մօտ, միշտ մտաւորականութեան կարիք կը զգացուէր եւ կամ տուեալ պատասխանատուն ի՞նք կ'ըլլար մտաւորական:

Այսօրուան Հայաստանը, իր ամբողջութեամբ ծնունդն ու ժառանգորդն է Բ. Հանրապետութեան՝ Խորհրդային Հայաստանին, որ կերտուած է մտաւորական գործիչներու օրով, հովանաւորութեամբ, հսկողութեամբ եւ արդիւնաւետութեամբ:

Այդ գործիչները ո՛չ մէկ բարդոյթ ունեցած են իրենց մտաւորական խորհրդատուներուն... խորհուրդները լսելէ, որովհետեւ, անոնք ծառայած են հայրենիքի բարգաւաճութեան, այլապէս՝ այսօր կրնայի՞նք ունենալ Սարդարապատ, Մատենադարան, Ծիծեռնակաբերդ, Օփերա, Ազգային գրադարան, Բիւրական եւ բազմաթիւ այլ հրաշալիքներ:

Խ. Յայաստանի կարկառուն ղեկավար՝ Ա. քարտուղարը՝ Կարեն Դեմիրճեան, որ հզօր անհատականութեան տէր էր, տեսիլքի ախոյեան ու բուռն հայրենասէր, ազգային, մշակութային եւ ընկերային ծրագիրներու իրականացման համար, խորհրդատու նշանակած էր Յայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահ՝ տաղանդաւոր արձակագիր ու հանրայայտ մտաւորական Վարդգէս Պետրոսեանը:

Պետք է երեւակայել, թէ Պետրոսեան ինչպիսի յաջողակ եւ իրատես խորհրդատու մը եղած է եւ նպաստած՝ բազմաթիւ ծրագիրներու յաջողութեան, մեծապէս գնահատանքին արժանանալով Դեմիրճեանին:

Այս իմաստով, խորհրդային շրջանի կուսակցական ղեկավարներու մեծ մասը, եղած է իրա՛ւ հայրենասէր եւ իր ժողովուրդին ծառայող ղեկավար, որոնց մասին ո՞ր պատմիչը եւ ո՞ր պատմութիւնը պիտի արձագանգէ, փոխանակ զանոնք հալածելու ու նսեմացնելու:

Կը պատմուի, որ Մոսկուայի մէջ, համահանրապետական գերագոյն ժողովի մը ընթացքին, Ատրպէյճանի Ա. քարտուղար Յայտար Ալիեւ, անարգանքի խօսք արտայայտած է Յայաստանի եւ հայութեան հասցէին, որուն ի պատասխան, Յայաստանի Ա. քարտուղար՝ Կարեն Դեմիրճեան, շառաչուն ապտակով մը «ասպատակած» է զինք...:

Արդարեւ, խօսուն պատկեր մը...:

iii

Իսկ այսօր, երբ անկա՛խ Յայաստանը, ամենէն աւելի կարիքն ունի հայ մտաւորականութեան խօսքին ու գործին, նեցուկին ու զօրակցութեան, կը գտնուի՞ իր արժանի դիրքին վրայ:

Հասկնալի է, խորհրդահայ շրջանի մեծամեծ մտաւորականները մեկնած են այս աշխարհէն, բայց, ո՞վ ըսաւ թէ Յայաստանը չունի իր մտաւորական զանգուածը, իր մտաւորական լիցքը, ուր միահամուռ բռունցք ցոյց տայ, ի նպաստ.

- Յայրենի պետականութեան անխախտութեան
- Յայրենի ժողովուրդին բարեկեցիկութեան
- Յայրենիքի հողային անվտանգութեան
- Յայրենիքի անսասանութեան կարգաւորութեան

Ի դէմս՝

- Արկածախնդիրներ անկիւնաւորելու
- Սակաւապետեր չեզոքացնելու
- Պատեհապաշտներ անշքացնելու
- Աւազակապետեր մերկացնելու

Այս բոլորը, դժբախտաբար, տեղի չունեցան անցնող շուրջ քսան տարիներուն, որովհետեւ ստալինեան (տեսանելի թէ ոչ) բռնազաւազանը ամենուրեք էր, արտագաղթի դուռը լայն

բանալով եւ ժողովուրդը ստրակացնելով, իսկ Հայաստանի մտաւորականութիւնը ԲԱՑԱԿԱՅ Էր, մինչ սփիւռքահայ մտաւորականութիւնը՝ ԱՆՏԵՂԵԱԿ (կամ համակերպող), որովհետեւ «գինովցած» Էր արտաքին, մասնակի կամ տեսանելի երեւոյթներով:

Հիմա, Հայաստանի մէջ, նոր իրավիճակ կայ՝ իշխանափոխութեամբ եւ հաւանական բարեփոխութիւններով, հետեւապէս, Հայաստանի մտաւորականութիւնը բան մը ունի՞ ընելիք ի մասնաւորի Հայաստանի Գրողներու Միութեան ղեկավարութեան վերընտրութեամբ:

Եթէ պիտի մնայ դիտողի կամ «սպասենք ու տեսնենք»ի կարգավիճակի մէջ, վա՛յ Է եկեր բոլորին, իսկ եթէ պիտի ստանձնէ իր մտաւորական պատասխանատուութիւնը, իր գործօն մասնակցութիւնը եւ զօրակցութիւնը բերելով փոխանցման կառավարութեան գլխաւորութեամբ վարչապետ Նիկոլ Փաշինեանի, այն ատեն,

վստահաբար, դէպի յառաջդիմութիւն ու բարեկարգութիւն ուղին յուսադրիչ եւ ոգեւորիչ խոստմնալիութիւն մը կը ներշնչէ:

Մտաւորականութիւնը ժողովուրդի մը սիրտն ու ոգին Է:

Լիբանանեան 17ամեայ պատերազմին, լիբանանահայ մտաւորականութիւնը (խմբագիր, հարապարակագիր, կրթական մշակ, ազգային գործիչ, եւայլն), դարձաւ հայ համայնքին առաջնորդը, յուսադրողը, քաջալերողը, լուսաբանողը, զօրակցողը, անոր նկատմամբ տածելով վստահութիւն, հաւատք, յոյս ու վճռականութիւն:

Պէտք Է հաւատալ մտաւորականութեան ուժին, հմայքին ու սլացքին, իսկ մտաւորականը պէտք Է իր առաքելութեան, կոչումին ու ներուժականութեան կրողը դառնայ, ամենայն պատրաստակամութեամբ, զոհաբերութեամբ ու նուիրուածութեամբ:

Յօդուածներ

ՀԱՅԱԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՄԵԾ ԵՐԱԽՏԱԻՈՐԸ

Ֆրետերիք Ֆէյտիի ծննդեան 110-ամեակին առիթով (1908-1991)

«Չայերէնը ե՛լ դասական է, ե՛լ ժամանակակից՝ նոր բառերու ու կապակցութիւններու համար ունի իր արմատները»

Գրեց՝ Սեդա Անանեան

Մեծանուն լեզուաբան հայագետ, Սորպոնի համալսարանի արեւելեան լեզուների եւ քաղաքակրթութիւնների ազգային ինստիտուտի նախկին անդամ, փրոֆ. Ֆրետերիք Ֆէյտիի անունը թանկ է յատկապէս մեզ՝ Չայերիս համար, քանզի իր ապրած 83 տարիներից անէլի քան 50 տարիներ նա ծառայել է հայագիտութեան: Անթուան Մէյէ, Օկիւսթ Գարիեր, Ֆրետերիք Մաքլեր, Ժորժ Տիւմեզիլ... ֆրանսացի հայագետների այս փառահեղ համաստեղութիւնը համալրուել ու հարստացել է Ֆրետերիք Ֆէյտիի անունով: Ծնուել է Փարիզ, 1908-ին: Միջնակարգ կրթութիւնը ստացել է Վերսայի վարժարանը (lycée Hoche), որտեղ սերմանում է հին լեզուների եւ Արեւելքի հանդէպ ապագայ գիտնականի հետաքրքրութիւնը: Իսկ Չայոց լեզուին նա ծանօթացել է 1924-ին, երբ ընդամենը 16 տարեկան էր: Այդ ժամանակ Ֆեյտիքենեան ազգանունով արեւմտահայ մի ընտանիք առժամեայ բնակուում էր Ֆէյտիների հարեւանութեամբ: Երեք ամիս անց հայ ընտանիքը տեղափոխուում է այլ բնակավայր, տեղում թողնելով Յ. Գազանճեանի «Զերականութեան առաջին դասընթացքը» եւ Եղիա Տէմիրճիպաշեանի «Չայերէն-ֆրանսերէն» փոքր բառարանը: Այդ բառգիրքի օգնութեամբ պատանի Ֆէյտին ինքնուրոյն գրել-կարդալ է սովորում, որը եւ դառնում է նրա հայերէնի առաջին դպրոցը: Մի քանի տարի անց Սեւրի Սամուէլ-Մուրատեան վարժարանում Ֆէյտին ստանձնում է ֆրանսերէն լեզուն վարժեցնողի պաշտօնը, միաժամանակ ուսումը շարունակելով Փարիզի Արեւելեան լեզուների հիմնարկի

մէջ, աշակերտելով հայագետ Ֆրետերիք Մաքլերին, որ այդ տարիներին ղեկավարում էր կենտրոնի հայագիտական ամբիոնը: Ուսմանը զուգահեռ Ֆէյտին միաժամանակ հետեւում է Անթուան Մէյէի դասախօսութիւններին՝ Փարիզի բարձրագոյն գիտութեանց (École Pratique des Hautes Études) դպրոցում: Ուսումն ավարտելով Ֆէյտին հրաւիրում է Վենետիկի Սուրատ-Ռափայելեան վարժարանը իբրեւ ֆրանսերէնի ուսուցիչ, ուր մանկավարժական աշխատանքին համատեղ կատարելագործում է իր հայերէնի իմացութիւնը:

* * *

1935-ին 25-ամեայ Ֆէյտին Վենետիկում հրատարակում է հայագիտական իր առաջին աշխատութիւնը՝ «Grammaire de la langue arménienne moderne. Dialecte occidental» վերնագրով: Սոյն ուսումնասիրութիւնը մեծ գնահատանքի արժանանալով Մխիթարեան միաբանութեան կողմից, 1937-ի Յունուարին երիտասարդ Ֆէյտին ընտրում են Սուրբ Ղազարի կաճառի անդամ, որով սկզբնաւորում է նրանց յառաջիկայ բարեկամութիւնը: 1937-ին Վենետիկում Ֆէյտին ամուսնանում է Յեղասպանութիւնից ճողոպրած Հայուհի օրդ Յերմինի հետ, որ կարելոր դեր է ունեցել նրա կեանքում, որպէսզի օտարազգի հայագետը դառնար նաեւ Հայոց ցեղասպանութեան դատի պաշտպաններից մէկը եւ հայ ժողովրդի ողբերգութեամբ ապրող մտաւորական: Գրառումներն մէջ են նրա իմաստուն խօսքերից հետեւեալ տողերը.

- Անհուն ցաւ զգացած եմ այն միտքէն, թէ ֆիզիքական ու բարոյական ինչպիսի՛ զրկանքներու ենթարկուած է հայ ժողովուրդը դարերու ընթացքին: Պարտքս համարած եմ թէ՛ օտարներու եւ թէ՛ Սփիւռքահայերու մէջ բարձրացնել ու քարոզել անոր մշակոյթն ու լեզուն, որուն միանգամայն արժանի է: Այո՛, այս սեւեռուն ու տանջող միտքը մարդասէր գիտնականին ուղեկցել է նրա ողջ գիտակցական կեանքի ընթացքում:

* * *

Փրոֆ. Ֆէյտին հայերէնով իր առաջին զեկոյցը կարդացել է 1937-ին՝ Փարիզում, նուիրուած Յեթում պատմիչին, որով եւ սկիզբ է առնում իր ու Արշակ Զօպանեանի մի- ջեւ տարիների ջերմ բարեկամութիւնն ու համագործակցութիւնը: Հակառակ նիւթական դժուարութիւններին, 1941-ին Ֆէյտին ավարտում է նաեւ Սորպոնի համալսարանի իտալերէնի ճիւղը, ապա աշխատանքի է անցնում Փարիզի Ազգային գիտահետազոտական կեդրոնը (CNRS), մինչեւ 1949: Նա 40 տարեկան էր երբ փոխարինում է իր անուանի ուսուցիչ Ֆրետերիք Մաքլերին, ընտրուելով Սորպոնի արեւելեան լեզուների հիմնարկի հայագիտութեան ամբիոնի ղեկավար, աշխատելով շուրջ 30 տարի: Այնտեղ նա դասաւանդել է գրաբար, արդի հայերէն լեզու, հայ գրականութիւն եւ քաղաքակրթութիւն, միաժամանակ շարունակելով իր ուսումնասիրութիւնները՝ Հայոց լեզուի, պատմութեան, բարբառագիտութեան, հայերէնի համեմատական քերականութեան նիւթերի վերաբերեալ: Ֆէյտին օտարազգի սակաւաթիւ այն գիտնականներից էր, որ կատարելապէս տիրապետում էր Հայոց լեզուին, որտեղ չէր ընդունում ո՛չ մի օտար բառ կամ դարձուածք՝ գտնելով որ հայերէնը դասական լինելով հանդերձ, նաեւ ժամանակակից է, որովհետեւ նոր բառերի ու բառակապակցութիւնների համար ունի իր արմատները: Ասելով. «Ի տարբերութիւն միւս լեզուների հայերէնի նոր բառերը կը կազմուեն իմաստների համադրութեամբ» (Ֆ.Ֆ.):

* * *

Մեր հակիրճ տողերի մէջ դժուար է անդրադառնալ Ֆէյտի հայագետի մի քանի տասնեակի հասնող՝ ֆրանսերէն, հայերէն, իտալերէն լեզուներով գիտական աշխատութիւններին, որոնք առանձին նիւթ են անշուշտ: Այստեղ կ'արժէ յիշել նրա «*Considérations sur l'alphabet de Saint Mesrop et recherches sur la phonétique de l'arménien*» (Վիեննա 1982-ին, 216 էջ) ուսումնասիրութիւնը, որտեղ քննութեան է ենթարկում նախամաշտոցեան այբուբենին առընչուող ինդիքներ, Մեսրոպեան այբուբենի ստեղծման ժամանակաշրջանի ներքին եւ արտաքին քաղաքական իրադրութիւններն ու պայմանները, ինչպէս նաեւ բարբառների փոխառընչութիւնները: Այս գործը արժէքաւոր ներդրում է ո՛չ միայն լեզուաբանութեան, այլեւ հայ ժողովրդի պատմութեան, քաղաքակրթութեան, ինչպէս նաեւ ժամանակի կարեւոր հարցերի լուսաբանման առումով: Գիրքը գիտական կարեւոր արժէք ներկայացնելուց բացի, ունի նաեւ գործնական նշանակութիւն՝ հայագիտութեամբ զբաղուող օտարազգի գիտնականների, Հայոց լեզուն ուսումնասիրողների, ինչպէս նաեւ սկսնակ սովորողների համար:

* * *

Փրոֆ. Ֆէյտին զբաղուել է նաեւ հայկական հնագոյն ասանդութիւնների, ժողովրդական հաւատալիքների՝ վիշապների հմայութեան արուեստի ուսումնասիրութեամբ: Մեզի ծանօթ է հեղինակի դեռեւս ձեռագիր 650 էջանոց «*Քրիստոնէական Հայաստանի հմայիլները*» ուսումնասիրութիւնը՝ կազմուած չորս գլուխներից: Առաջին գլուխը հմայիլների նկարագրութիւնն է: Երկրորդը՝ Սուրբ Ղազարի գրապահոցում պահպանուող հմայիլներին առընչուող ձեռագրերի վերլուծական գրացուցակը: Երրորդը՝ այդ հմայիլների թեքստերի դասակարգումը: Չորրորդը՝ նրանց ֆրանսերէն թարգմանութիւնը՝ ընդարձակ ծանօթագրութիւններով: Այս գործի վրայ մեծ գիտնականը իր իսկ վկայութեամբ սկսել էր աշխատել Վենետիկ կատարած իր առաջին այցելութիւնից ի վեր, շուրջ յիսուն տարի: Ինչպէս ասացինք, հայագետի բարեկամական-ստեղծագործ կապերը պահպանուեցին ինչպէս Վենետիկի, այնպէս էլ Վիեննայի Մխիթարեանների հետ, նրա ողջ կեանքի ընթացքում: Վերոնշեալ աշխատութիւնը նոյնպէս արժէքաւոր է օտարներին ծանօթացնելու հայ մշակոյթի հնագոյն այս նմուշներին, որին գիտնականը անդրադարձել է մեծ նուիրումով: Իսկ ահա թէ նա ի՞նչ պատասխանեց իմ զարմացած հարցին.

«Հայերէնը ամենից առաջ ինձի համար գաղափարներ եւ զգացումներ արտայայտելու լեզու է եւ այդ տեսակետով անոր արժէքը կը չափեմ: Երբեմն հայերէնով ակելի դիւրին կը մտածեմ, քան՝ ֆրանսերէնով, որովհետեւ շատ տրամաբանական լեզու է: Կը նախանձիմ հայ գործընկերներս, որոնք մանկուց հայերէն կը խօսին: Ես ակելի ուշ սորված եմ: Վերջը հայերէնամոլ ածականը վաստկեցայ»:

* * *

Հայ ժողովրդի հանդէպ Ֆէյտի տածած սիրոյ եւ նուիրումի փայլուն արտայայտութիւնը եղաւ նաեւ «Սասունցի Դաւիթ» դիւցազներգութեան ֆրանսերէնի թարգմանութիւնը («*David de Sassoun*»): Նշենք, թէ Խորհրդային Միութեան ժողովուրդների ազգային դիւցազներգութիւններից «Սասունցի Դաւիթ»-ը առաջինն էր, որ ԻԲՆԵՍՔՕ-ի առաջարկով թարգմանուեց օտար լեզուով: Սա նոյնպէս տիտանական աշխատանք էր՝ թէ՛ ծաւալով, թէ՛ լեզուական բարդութեամբ, որի կապակցութեամբ նոյնպէս երախտապարտ թարգմանիչը պատասխանեց.

«Թարգմանութիւնը մեծ հաճոյքով կատարեցի եւ առանց ջանքի: Կարծես հայ գիւղացի մը կը պատմէր եւ ֆրանսացի գիւղացին գրի կ'առնէր: Առաջին ընթերցողը Շառլ Տետեանն էր, որ շատ բարձր գնահատեց»:

* * *

Շարունակելով մեր խօսքը նշենք նաեւ, որ Ֆէյտիի աշակերտներից (իր իսկ արտայայտութեամբ՝ «սիրելի աշակերտ մը») Ժերար Տետեանի նախաձեռնութեամբ ու գիտական ղեկավարութեամբ լոյս տեսաւ «Histoire des Arméniens» (Փարիզ 1982) 700 էջանոց հատորը, որն ամփոփում է հայ ժողովրդի պատմութիւնը՝ հնագոյն ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը: Գրքի առաջին գլուխը «Langue et civilisation» գրել է փրոֆ. Ֆէյտին: Նա նաեւ հեղինակ է ֆրանսական «Grand Larousse» եւ «Clarté» հանրագիտարանների Յայոց լեզուին ու մշակոյթին վերաբերող մի շարք յօդուածների: Ի վերջոյ դժուար է մէկ առ մէկ թուարկել տարբեր երկրներում կայացած գիտական ժողովները, ուր Ֆէյտին հանդես է եկել հայագիտական կարեւոր զեկոյցներով:

Մեծ գիտնականի անգնահատելի ծառայութիւնը հայ ժողովրդին նաեւ նրա հասարակական գործունեութիւնն էր: Բազում առիթներով նա հայերէն, ֆրանսերէն եւ իտալերէն լեզուներով յօդուածներ է տպագրել մամուլում, զեկոյցներ կարդացել՝ Յայոց նախաքրիստոնէական կրօնի, հնագոյն ծեսերի, Յայոց ցեղասպանութեան, ինչպէս նաեւ Եզնիկ Կողբացիի, Յեթում պատմիչի, Դանիէլ Վարուժանի, Արշակ Չօպանեանի, Սարգիս Խաչատուրեանի, Արամ Խաչատրեանի եւ այլ անունների Յայերի մասին...: 1983-ի Փետրուարին հրատարակուեց Ֆրանսիայի Լուսաւորութեան նախարարութեան որոշումը՝ երկրի որոշ դպրոցներում Յայոց լեզուն իբրեւ օտար լեզու դասաւանդելու վերաբերեալ. ֆրանսահայ համայնքի համար այս կարեւոր հարցի լուծման գործում,– սփիւռքահայ մտաւորականների կողքին,– իր նշանակալի ներդրումն ունեցաւ նաեւ փրոֆ. Ֆէյտին:

* * *

Յայոց լեզուի եւ մշակոյթի հանդէպ փրոֆ. Ֆէյտիի մեծ սերը փոխանցուել է նրա աշակերտներին եւ ընդհանրապէս բոլոր նրանց, ովքեր առիթ են ունեցել ճանաչելու կամ հանդիպելու այդ համակրելի եւ ազնուաբարոյ հայագետին: Նրա բազմաթիւ օտարազգի աշակերտները ոչ միայն նրանից հայերէն են ուսանել, այլեւ ստացել են իրենց յետագայ հայագիտական գործունեութեան ուղղութիւնն ու գաղափարը: Այդ աշակերտներից են եղել ծանօթ հայագետներ՝ Չարլզ Տաուսեթը (Օքսֆորտի համալսարան), Լիւս Կարսոյեանը (Գոլումպիայի համալսարան), Անճէ Պիսոպիչը (Գրագովի համալսարան), Ժան-Մարք Ռոզենշտիլը (Փարիզի Ազգային գիտահետազօտական կենտրոն), Ժերար Տետեանը (Մոնփրիէի համալսարան), Մարկ. Նշանեանը (գրող, գրականագետ), Գլօս-Արմէն Մութաֆեանը (պատմաբան, Սորպոնի համալսարան) եւ անշուշտ փրոֆ. Ժան-Փիէր Մահէն, որ ներկայիս փոխարինելով Ֆէյտիին, Փարիզի բարձրագոյն գիտութեանց դպրոցի տնօրէնն է:

* * *

Աւարտելով երախտիքի մեր խօսքը, նշենք նաեւ որ փրոֆ. Ֆէյտին բազմիցս հրաւիրուել է խորհրդային Յայաստան՝ գիտաժողովների, ուր նրան ճանաչում ու սիրում էին իր մտերիմ մտաւորականները՝ Սարգիս Յարութիւնեանը, Գրիգոր Գարեգինեանը, Աշոտ

Սուքիասեանը, Լեւոն Չախվերդեանը, Պիոն Յակոբեանը, տարբեր գործի տեր մարդիկ, ուսանողներ...: Հայաստան գալով Նա միշտ այցելում էր մեր հին յուշարձանները, որոնց մեծապէս արժեւորողն էր: Երագում էր Չանգեզուրը տեսնել, ափսո՛ս որ չիրականացաւ...: Իր ծննդեան 110-ամեակի առիթով անհուն երախտագիտութեամբ ու խոնարհումով յիշենք հայ ժողովրդի մեծ բարեկամ, անուանի հայագետ փրոֆ. Ֆրետերիք Ֆէյտիին:

Ս.Ա.

Յօդուածներ

Խոհեր՝ փոխան գրախօսականի

"Bearing Witness to Humanity"

Abel Manoukian, 604 pages, Munster (Germany), 2018

ՄԱՐԴԱՍԻՐՈՒԹԵԱՆ ՎԿԱՆԵՐԸ

Հայոց Ցեղասպանութեան 100-րդ տարելիցի ոգեկոչումը առիթ ընծայեց հայ եւ օտար հեղինակաւոր ատեաններուն, պատմա-քաղաքագիտական ու մշակութային հաստատութիւններուն եւ գիտաշխատողներուն, որոնք ոգի ի բռին աշխատեցան համաշխարհային քաղաքական միտքն ու կամքը առաջնորդելու դէպի արդար վերարժեւորումը Հայոց Ցեղասպանութեան պատճառած աննախընթաց կորուստներուն, եւ հայ ժողովուրդին ազգային արդար

պահանջատիրութեան գործընթացին:

Այս ծիրէն ներս, 2015-ին Գերմանիոյ Միւնսթըր քաղաքին մէջ գերմաներէնով լոյս տեսաւ պատմագիտական բացառիկ արժեքով երկասիրութիւն մը, հեղինակութեամբ Աբել Մանուկեանի: Նոյնին անգլերէն թարգմանութիւնը հրատարակուեցաւ 2018 Փետրուարին, որուն պիտի յաջորդեն ֆրանսերէն եւ հայերէն թարգմանութիւնները, կոչուած լոյս ընծայելու Չուիցերիոյ մարդասիրական օժանդակութիւններու կատարած թանկագին հոգատարութեան:

Գիրքին կողքին արձանագրուած խորագիրին կը հետեւի ենթախորագիրը, զոր թարգմանաբար պիտի կարդայինք «Չուիցերիոյ մարդասիրական օգնութիւնը Օսմանեան կայսրութեան մէջ Հայոց Ցեղասպանութեան տարիներուն 1894-1923: Ցեղասպանութեան 100-րդ տարելիցին առթիւ»: Սոյն ուսումնասիրութիւնը երաշխաւորուած է Պեռնի Զամայսարանի Հին Կաթողիկէ Աստուածաբանութեան հիմնարկին կողմէ, Չուիցերիա:

Հեղինակին ծանօթացած եղած եմ, 2015-ին Պէյրութ լոյս տեսած «Հայ Եկեղեցին եւ Մեծ Եղեռնի զոհերու սրբադասման հարցը» գիրքի վերջին էջերէն, ուր տրուած են Դոկտ. Աբել Քիւյ. Մանուկեանի կենսագրական գիծերը եւ համապարփակ ցուցակը 35-է աւելի իր քառալեզու նախորդ երկերուն: Պատկառելի վաստակ մը, որուն կը յաջորդէ ներկայ հսկայածաւալ աշխատասիրութիւնը:

Ընդհանրապէս, ամէն գիրք որ լոյսին կու գայ, իր մէջ կը խտացնէ հեղինակին տեսիլքէն բխած մտածումները, որոնք ժամանակի ընթացքին կը վերածուին ապագայ գիրքերու բաղադրատարրերը կազմող էջերու եւ համապատասխան գլուխներու: Սոյն հատորին Եանիւթը կը կազմէ երախտագիտական այն խորունկ զգացումը, որ հեղինակին

Ենթագիտակցութեան մէջ կը քանդակուէր, հանդէպ զուիցերիացի մտաւորական թէ քաղաքական գործիչներու: Անոնք էին, որ Նախաձեռնեցին եւ իրենց հետեւող ժողովուրդային գիտակից զանգուածներուն պարգեւեցին մարդասիրական շարժումներու կենդանի շունչն ու ոգին. երեւոյթ մը, որ կը միտեր կազմաւորելու անոնց մէջ քաղաքական կամք եւ ուղղուածութիւն քրիստոնէայ աշխարհին մէջ:

Յեղինակը, աւելի քան քսանամեակէ մը ի վեր կը պաշտօնավարէ Չուիցերիոյ մէջ, շրջապատուած հոյլ մը տեղացի բարձրաստիճան մտաւորականներով: Հիմնուած իր Նախնական ծանօթութիւններուն վրայ, ան կը խորանայ զուիցերիական ժողովուրդներուն մարդասիրական նկարագրի ուսումնասիրութեան մէջ, եւ կը գտնէ իր տեսադաշտին լայնօրէն բացուած արխիւային հսկայ շտեմարան մը՝ տակաւին չիրապարակուած ճշմարտութեանց: Ժամանակահատուածը, որուն կը սեւեռին իր քննախոյզ աչքերը, 1894-1923 երեսնամեակն է: «Ահաւոր բան մը» կոչել զայն բանաստեղծին բառերով. շահ մեղմ բնութագրումն է կատարուած եղեռնագործութեան: Պատմագիտական ճշգրտութեամբ՝ դաժանօրէն ու վայրագօրէն բնաջնջուեցաւ երկու միլիոն արեւմտահայութիւն՝ ի՛ր իսկ բննօրանին մէջ, առաւել՝ կորուստը հայրենի դարաւոր մեր հողին, բնաջնջումը մեր մշակութային կեդրոններուն ու կրթօճախներուն ու ահաւոր սպանող մտաւորականութեան մեծագոյն մասին: Հրաշքի համագօր երեւոյթ հանդիսացաւ անոր յաջորդող որբերու սերունդին վերյառնումը, ու գոյառումը տարագիր սփիւռքահայութեան:

Ահաւասիկ գիրք մը, որ իր քննական խորաթափանց սեւեռումով, գիտական մակարդակով, 1100-է աւելի ծանօթագրութիւններով, մատենագիտական աղբիւրներու, անձնանուններու եւ տեղանուններու ամբողջական ցուցակագրութեամբ, կու գայ արդարութիւն ընելու եւ հայ ժողովուրդին երախտագիտութիւնը յայտնելու Չուիցերիոյ արդարամիտ մտաւորականութեան եւ ժողովուրդին՝ անոնց ցուցաբերած Նախախնամական ու մարդասիրական օգնութեան, հանդէպ 30-ամեայ գոյամարտէն փրկուած որբերու սերունդին: Սա՛ այն ժամանակահատուածն էր, երբ Անգլիա, Ֆրանսա, Սկանտինաւեան երկիրներ եւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներ եւս իրենց հերթին ստեղծեցին հայանպաստ բարեսիրական բազմաթիւ շարժումներ ու միութիւններ: Պատմագիտական երկերու միջազգային գրադարանները հարուստ են ցարդ գրի առնուած բազմահարկ մատեաններով: Սակայն, ի հեճուկս ցեղասպանութեան ճշգրիտ բնութագրման, 100-ամեակէ մը ի վեր ոճրածին հեղինակ թուրք պետութիւնը ցայսօր կը յամառի ուրանալ իր գործած միջազգային ոճիրը, ապակիսելով մեծ պետութիւններու քաղաքական շահարկումներով հիմնաւորուած «անպատժելիութեան սկզբունքին»:

Բազմաթիւ են օրինակները այն լուռ մեղսակցութեան, որ կը ջանայ իր ծխածածկոյթին ներքեւ չբացայայտել իրականութիւնը հայ ժողովուրդի իրաւական պահանջատիրութեան: Արդարեւ, 100-ամեակէ մը ի վեր օտարագծի քաղաքական գործիչներ կան, որոնք տակաւին անգիտակ են կամ կը ձեւացնեն, թէ հայ ժողովուրդի ներկայութիւնը Օսմանեան կայսրութեան սահմաններէն ներս, ուրկե՛ք եւ ինչպե՛ս յայտնուած է: Ու հաւատք ընծայելով նենգափոխուած թրքական «պատմաշինութեան», հայկական բարձրաւանդակի շուրջ 400 հազար քռ. քմ. մեր հայրենի բնօրրանին ինքնութիւնը կը մոռնան եւ արեւմտահայ զանգուածին ընդվզումը կ'որակեն «քաղաքացիական անհաւատարմութիւն եւ անհնազանդութիւն»:

Ահա թէ ինչո՛ւ սոյն հատորին առաջին մասը (էջ 18-250) կը ներկայանայ իբրեւ հայ ժողովուրդի աշխարհաժողովրդագրական ու պատմագիտական աղբիւրներով

հիմնաւորուած առանձին դասագիրք մը, նկատի ունենալով օտարազգի հանրային ու գիտական միտքի աշխատաւորներու անբաւարար ու տխրահռչակ գիտելիքները: Իսկ մնացեալ էջերը այս ծաւալուն ուսումնասիրութեան, արդարութիւն կ'ընեն Չուիցերիոյ ժողովուրդին մարդասիրական հաւատոյ հանգանակին, անոնց համընդհանուր ընդվզումին, ստորահաւաքագրական արշաւին, զոր կը գտնենք սոյն հատորին 252-372 էջերուն՝ «Յակագղեցութիւն հայկական կոտորածներուն՝ Չուիցերիոյ մէջ», ամենայն մանրամասնութեամբ: Արդարեւ, Պեռնի մէջ, 15 Սեպտեմբեր 1896-ին, տեղի կ'ունենայ հայանպաստ առաջին համաժողովը, զայն կոչելով «Conférence des Comites Suisse de Secours aux Armeniens», որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլար կազմակերպել մարդասիրական օգնութիւններ երկամեայ տեւողութեամբ հայկական կոտորածներու զոհերու ընտանիքներուն (տե՛ս էջ 259): Նոյն օրերուն Լոզանի մէջ սկիզբ կ'առնէր աղերսագիր-ստորագրահաւաքի շարժում մը, ուղղուած Չուիցերիոյ Յամադաշնութեան նախագահին, զոր կը ստորագրէ 453,015 քաղաքացի, մինչեւ 26 Մարտ 1897 (մանրամասնութիւնը տեսնել էջ 260): Այդ տարիներուն, 1913-ի տուեալներով, Չուիցերիոյ քաղաքացիներու ընդհանուր թիւն էր 3,864,000 (տե՛ս Վիքիփետիայի կազմած վիճակագրութիւնը):

Ու չմոռնալ, որ համաշխարհային հայանպաստ բոլոր մարդասիրական շարժումները, հակառակ իրենց ազնիւ տրամադրութիւններուն, որբախնամ հաստատութիւններուն, կրօնաբարոյական սկզբունքներուն ՉԿԱՐՈՂԱՑԱՆ առաջը առնել 1909-ի Կիլիկեան աղէտին, եւ 1915-1923 տարիներու օսմանեան-թրքական դաժան ու հայաջինջ քաղաքականութեան ծնունդ՝ Յեղասպանութեան:

Արդարեւ, սոյն գիրքին կարեւորագոյն էջերը կը կազմեն նաեւ 1908-էն մինչեւ 1923-ի 15-ամեայ շրջանին գործադրուած օսմանեան-թրքական պետութեան կազմակերպած մեծագոյն եղեռնագործութիւնը, Արեւելահայաստանի կարճատեւ անկախութիւնը, հայութեան ճակատագիրը համայնավար մուրճին ու թրքական սալին միջեւ, խաղաղութեան համար խորհրդածողովներ ու դաշնագիրներ, եւ այս ամենուն մէջ Չուիցերիոյ դերը իբրեւ մարդասիրական օգնութիւններու երկիր մը՝ իր համամարդկային գիտակցութեամբ եւ գործունէութեամբ:

Եզրակացութիւն.

Ժամանակն է, որ համակարգչային ուսանելի ծրագրաւորումով ընդհանուր յայտարարի մը ներքեւ դասաւորուի Յայոց Յեղասպանութեան հարցերը քննարկող հայ եւ օտարալեզու ամէն հրատարակութիւն: Անմատչելի կարծուած դիւանագիտական արխիւային հսկայածաւալ պահոցները պէտք է բացուին եւ յանձնուին պատմագետներու եւ իրաւագետներու քննախոյզ ուսումնասիրութեան, ներկայացնելու համար զայն Միջազգային Դատական ատեաններու, իբրեւ ՊԱՅՆՁԱԳԻՐ:

Յեռն՛ւ զգացական եւ հռետորական որեւէ սնապարծ յայտարարութիւններէ, հիմնուած ստուգապաշտ եւ առարկայական փաստարկութիւններու վրայ, հանդէս գալ համահայկական Նոր պահանջատիրութեամբ մը: Այս եւ նմանատիպ հատորներ կու գան հարստացնելու մեր իրաւագիտական թղթածրարները:

Քայլ պահենք Նոր ժամանակներու ոգիին հետ:

ԱՐԱՍ ՍԵՓԵԹՃԵԱՆ

ՊԵՂՈՒԹ, 20 Ապրիլ 2018

ԱԿՆԹԱՐԹՆԵՐ

Պատմութիւնը լոկ դէպքերու եւ իրադարձութեանց անկապ շղթայ չէ, անիկա Էապէս պատճառ-հետեւանքային երեւոյթներու եւ իրադարձութեանց ընթացք է, օղակ առ օղակ իրարու ազդեցուած ներքին պատմական տրամաբանութեան հոլովոյթով...: Եթէ պատմութեան չմօտենանք այս ակնոցով, զայն մակերեսային կերպով սերտելը ոչ մէկ օգուտ կամ նպաստ կրնայ բերել մեր գիտակցութեան ..: Խորքային պատճառներու խոր ուսումնասիրութիւնն է որ կրնայ օգնել մեզի՝ ճիշդ հասկնալու զայն եւ դասեր քաղելու անկէ...

.....

Սէրը, յոյսը, հաւատքը միշտ ալ փոխադարձ ոյժ ունին...Եթէ անկեղծօրէն սիրես ժողովուրդդ, ան անպայման կը փոխադարձէ զայն...Եթէ հաւատաս ժողովուրդիդ անվերապահօրէն, ան փոխադարձաբար կը հաւատայ քեզի...: Սիրտէ սիրտ անիմանալի կամուրջ կայ՝ ոգեղէն եւ լուսեղէն, որուն Էական պայմանը մաքուր անկեղծութիւնն է:

.....

Բարձր հոգիներն են որ ընդունակ են ինքնաքննադատութեան, ինչ որ զիրենք առաւել եւս կը բարձրացնէ, կ'ազնուացնէ, կը գեղեցկացնէ...Ինքնագոհ եւ ինքնահաւան մարդը կը լճանայ, կը ճահճանայ, կը կղզիանայ...Իսկ հայ կեանքի մէջ, շատ հազուագիւտ են անոնք, որոնք կրնան բարոյական քաջութեամբ իրենք զիրենք քննադատել...մանաւանդ ղեկավար դասին մէջ....

.....

Երբ աշխարհը լայն մտահորիզոնով կ'ընդգրկես, երբ կը սորվիս որ լոկ հիւլէ մըն ես տիեզերքի անհունութեան մէջ, յայնժամ կը դառնաս խոնարհ, սրտաբաց եւ ոչ նեղմիտ ու նախանձամիտ, քանզի նախանձամտութիւնը սերտ կապ ունի նեղմտութեան հետ, ըստ իս:

.....

Չարմանալի է կեանքը....Որքան ալ վրդովուիկնք, որքան ալ հիասթափուիկնք, որքան ալ ցաւիկնք, ներքին խորհրդաւոր ոյժ մը կայ մեզմէ իւրաքանչիւրին մէջ ալ, որ կը վերանորոգէ մեզ հոգեւին, կ'օգնէ որ ոտքի կանգնիկնք, անձնատուր չըլլանք կեանքի մուօ ուժերուն....պայծառ աչքերով նայիկնք կեանքին ու աշխարհին, փնտռենք ու գտնենք լաւը, լուսաւորը, բարին՝ որոնք միշտ կան մեր շրջապատին մէջ եւ այլուր, անոնցմով լիցքաւորուիկնք, անոնցմով ներշնչուիկնք, գօտեպնդուիկնք....: Մարդկային կեանքը Էապէս ոգիի եւ լոյսի ճանապարհորդութիւն է...

.....

Երբ մենք ամբողջովին թօթափենք մեր մէջ նստած վախը, յայնժամ կ'ազատագրուիկնք...Վախը՝ ճշմարտութիւնը խօսելէ, վախը՝ «գէշ» մարդ երեւնալէ, վախը՝ պաշտօն, դիրք կորսնցնելէ, վախը՝ ինքնուրոյն ըլլալէ, վախը՝ նոյնիսկ պարտուելէ, վախը՝ միւսակ մնալէ....Վախի յաղթահարումը ազատութեան ճամբան է:

.....

Ինծի համար արդարութիւնը, ճշմարտախօսութիւնը վեր են բարեկամութենէն, ամէն տեսակի շահերէն, դիրքերէն ու պաշտօններէն....Կան անսակարկելի, գերագոյն արժէքներ, որոնց համար կ'արժէ նոյնիսկ մէն-միւսակ, առանձին մնալ այս աշխարհիս երեսին....բայց խիղճ մնայ մաքուր ու անբիծ....այլապէս գուցէ ունենաս կեղծ բարեկամներ, բայց կորսնցնես սեփական հոգին...

.....

Հայ դարաւոր մշակոյթն է որ մեզ կը միաւորէ որպէս մէկ եւ միեւնոյն ազգի զաւակներ, որքան ալ ժամանակն ու միջոցը տարանջատեն մեզ....: Հայ մշակոյթի մէջ են հարազատօրէն արտացոլուած հայ մարդու իղծերն ու երազանքները, տաճկապետն ու յոյգերը, բարոյական կերպարը, հաւատալիքները, արժէքներու համակարգը....հայ հոգին ու ոգին: Առանց մշակոյթի, չկայ ազգ, չկայ հայրենիք:

.....

Բարիք գործելը ի բնէ անսակարկ է, անշահախնդիր, չակնկալեր ան որեւէ հատուցում ու պարտք....այդ է իր գեղեցկութիւնը: Սպառնողական Էապէս շահախնդիր մեր ընկերութեան մէջ, այնքան նուազած է բարիք գործելու առաքինութիւնը....կարծէք կեանքը դարձած է առեւտուր, բան մը տալ՝ բան մը ստանալու փոխարէն....Բարիք կը գործեն, որպէսզի իրենց անունը թմբկահարուի, բարիք կը գործեն իրենց աթոռին քուէ ապահովելու համար, բարիք կը գործեն իրենց հարկերը չտալու համար....ինչ որ կեանքը կը վերածէ տեսակ մը շուկայի, իսկ մարդիկը՝ փերեզակներու....: Ի՞նչ պիտի ըլլար մեր յետ-Եռեռնեան հայազաղութներու կեանքը առ հասարակ, եթէ նման մտայնութիւնը ըլլար տիրական....: Բարեբախտաբար, դեռ կան բարի, անշահախնդիր մարդիկ, որոնք կու տան, կը ծառայեն հայ կանքին, առանց որեւէ ակնկալութեան եւ հատուցումի, ինչ որ ՄԵԾ կ'ընծայէ զիրենք վստահաբար....

.....

Սրտի պայծառութիւնը արդեօ՞ք բխումն է լաւատես հայեացքի՝ կեանքին ու աշխարհին....նաեւ՝ մաքուր խղճի, որոշապէս, քանզի եթէ անկեղծ եղած ես դուն քու եւ

բոլորին հանդէպ, եթէ անիրաւ չես եղած այլոց նկատմամբ, եթէ կատարած ես պարտականութիւնների խղճի մտօք եւ մանաւանդ առանց որեւէ ակնկալութեան, անսակարկ ու անշահախնդիր, յայնժամ ներքին պայծառութիւնը կը շողայ համակ եութենէդ...աչքերդ մանաւանդ կը մատնեն ներաշխարհդ, կ'արտացոլան հոգիդ, եւ ինքնաբոլի ժպիտը կը ծաղկի դեմքիդ վրայ, արեգակին նման ոսկեշող...Սրտի պայծառութիւնը կրարիչին պարգէն է, անտարակոյս, մաքուր եւ անեղծ հոգիներուն, որպէս գանձ անկողոպտելի...

.....

Սփիւռքահայ կեանքին մէջ, այնքան սակաւ են ճշմարիտը տեսնողները, ճշմարիտը փնտռողները, ճշմարիտը ընդունողները, ճշմարիտը բարձրաձայնողները՝ ազատ, անկաշկանդ, ճշմարիտը՝ ճշմարիտին սիրոյն, ճշմարիտը մեր հաւաքական արատներուն որպէս դարմանում եւ բուժում...: Ամէն մէկը կամ իր նեղ պատեանին մէջ է ամփոփուած, կամ անտարբեր է ընդհանրապէս, կամ իր դիրքն ու աթոռը ունի, կամ ալ կամովին կոյր է եւ կարծրատիպերով է քարացած...: Սա մեր դժբախտութեանց ամէնէն ահարկուն է:

.....

Տեղեկատուութեան եւ հաղորդակցութեան մեր ժամանակներուն, մարդ էակը աւելի շատ կեդրոնացած է տեղեկութիւն ստանալու, գայն փոխանցելու մտասէւեռումին, քան ստեղծագործական որեւէ աշխատանքի վրայ, ինչ որ բազմապատիկ աւելի էական է գիտակցութեան խորացման, ինքնաճանաչումի եւ ազգային-մարդկային իրաւ յառաջդիմութեան համար...Շեշտը դրուած է տեղեկութեանց, ծանօթութեանց քանակին, քան հոգեւոր մշակոյթ կամ որակ ստեղծելու վրայ...Բայց քանակական ծանօթութիւնները կրնա՞ն երբեւէ սնունդ մատակարարել հոգիին, որ տակաւ կ'աղքատանայ տեղեկութեանց աղմուկին ու թոհուբոհին մէջ....

.....

Յեղափոխութիւնը էապէս կոչուած է յեղափոխելու ներքին մարդը, անոր սնուցած հոգեւոր-բարոյական արժէքները, անոր պետական մտածողութիւնը, աշխարհայեացքն ու ապրելակերպը...Այլապէս, յեղափոխութիւնը կու գայ ու կ'անցնի, առանց ճշմարիտ հետք ձգելու մեր անհատական եւ հաւաքական կեանքին վրայ...: Մարդը, քաղաքացին, հայը պիտի գգայ երկրին վերածննդեան շունչը եւ ներքնապէս բարեփոխուի...Սա է գերագոյն նպատակը, ըստ իս, յեղափոխութեան:

.....

Ազգային ոգին անիմանալի ոյժ է...Երբեմն մեզի կը թուի թէ ան խոր նիւնջի մէջ է, կայ ու չկայ մեր հոգիին ընդերքներուն մէջ թաքնուած, ծուարած...եւ սակայն կայծ մը բաւ է որ անիկա յանկարծօրէն բռնկի, բոցավառի եւ սիրտէ-սիրտ տարածուի՝ շատնայ բազմապատիկ...եւ ամէն անգամ նման բռնկումը աւելի կը հզօրացնէ գայն, աւելի կը գեղեցկացնէ գայն, ատակ կը դարձնէ գայն հոգեւոր գոհողութեանց, սխրանքներու, նոյնիսկ հերոսութեանց...Ո՞վ կրնայ ճանչնալ խորհուրդը անոր....

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ

ՔԱՌԵԱԿՆԵՐ ԿԱՄ ՔԱՌԱՏՈՂԵՐ

Յոն ուր սէր կայ

Խոր, իսկական

Դժոխքն անգամ

Դրախտ կը դառնայ...

.....

Յոգւոյդ լոյսը թէ չցաթես

Բառիդ, տողիդ, խօսքիդ վրայ

Սրտով զանոնք չհամբուրես

Անապատի ձայն կը դառնաս...

.....

Մէկ անկեղծ խօսք

Լոյս է վարար

Մութն փարատող

Բորբ լուսարձակ...

.....

Յոգւոյս ցոլքն է անկեղծութիւնս

Վճիտ ինչպէս սարի աղբիւր

Որ ցոլացնէ ծառ ու տերեւ

Իր ջուրերու հայելոյն մէջ...

.....

Քիչեր միայն սիրտը ընտրեն

Իրենց կեանքի լոյս ուղեկից

Նենգ հաշիւը ու շիլ շահն են

Որ սահմանեն կեանքի ուղին...

.....

Մի յուսահատիր թէ մինակ մնաս

Բայց խղճիդ հետ հաշտ, ներդաշնակ ըլլաս

Ամէն պահ խղճիդ հետ պարտիս ապրիլ

Մնացեալը փուճ է ու խաբէպատիր...

.....

Խառնաշփոթ է կատարեալ

Ինչպէ՞ս պիտի գտնես ճամբադ

Երբ թշնամի ու բարեկամ

Նոյն դիմակով ներկայանան...

.....

Մարգարէներ շատ պիտի գան

Եւ իրենցը պնդեն յամառ

Բայց դուն սրտիդ պարտիս հարց տալ

Թէ ո՞րն է ճիշդ, ո՞րը՝ սխալ...

.....

Աղմկարար դարի ճռիկչին

Ո՞վ պիտ' լսէ ձայնը սրտին

Որ կարենայ զատորոշել

Բարին չարէն ու կեղծիքէն...

.....

Պտղունց մը յոյս թէ չունենաս
Քիչ մը երագ ու պատրանք ալ
Կը խեղդուիս ամօրեայ ծանր
Մանրուքներու բիրտ լուծին տակ...

.....

Թէ սուտ մարդկանց ականջ կախես
Կը մոլորիս, կը խարխափես
Խիղճդ, միտքդ՝ քեզ ուղեցոյց
Կ'ըլլան փարոս միշտ լուսատու...

.....

Աշխարհին՝ նոր, թարմ օդ է պէտք
Մարդ էակին՝ նոր տեսիլներ
Գեղեցիկին՝ նոր լոյս է պէտք
Ճշմարիտին՝ ճիշդ ականգներ...

.....

Թէ չես գիտեր գնահատել
Մի՛ սեւցներ բերքն այլ մարդկանց
Որքան հոգի, սիրտ կայ այնտեղ
Մի՛ կոխկռտեր ոտքերուդ տակ...

.....

Սրտիս մէջ հազար ցաւ ու տազնապներ
Տանջահար խռովքներ զայն կ'ալեկոծեն
Բայց ինչպէ՞ս ան դեռ լուռ կը դիմանայ
Դուրս չի թռչիր ան՝ պատեանէն բարակ...

.....

Աշնան դալուկին դուն կը զգաստանաս
Խօլ օրերէն ետք գարնան ու ամրան
Տերեւդ դողով կը յուշէ տակաւ

Որ անցաւոր է կեանքն արեւի տակ...

.....

Բարին թէ որ սրտիդ մէջ կայ

Չայն նկատես այլոց մէջ ալ

Ջերմ գուրգուրաս անոր վրայ

Ան ծաղիկ մ'է մարգարտափայլ...

ԵՐԱՆ ԳՈՒՅՈՒՄՃԵԱՆ